

УНИВЕРЗИТЕТ “ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

Штип

ЕЛЕНА АРСОВА

**КРИВИЧНО-ПРАВНИ, КРИМИНОЛОШКИ И КРИМИНАЛИСТИЧКИ
КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО ТЕШКА КРАЖБА
- СО ПОСЕБЕН ОСВРТ ВРЗ ПРОВАЛИТЕ НА КАСИ –**

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

Штип, Март, 2017

Комисија за оценка и одбрана

Ментор: Стеван Алексоски Професор Д-р, Правен факултет,
Штип

Претседател: Тодор Витларов Професор Д-р, Правен
факултет, Штип

Член: Лазар Нанев Професор Д-р, Правен факултет, Штип

Датум на одбрана:20/03/2017

Датум на промоција:20/03/2017

**КРИВИЧНО-ПРАВНИ, КРИМИНОЛОШКИ И КРИМИНАЛИСТИЧКИ
КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО ТЕШКА КРАЖБА
- СО ПОСЕБЕН ОСВРТ ВРЗ ПРОВАЛИТЕ НА КАСИ –**

Апстракт

Главен предмет на обработка во магистерскиот труд е кривичното дело тешка кражба преку неговите кривично – правни, криминолошки и криминалистички карактеристики. Кривичното дело тешка кражба, заедно со кражбата спаѓаат во најманифестираните од сите кривични дела против имотот. Посебен осврт во трудот е даден на провалите на каси, како еден од видовите на тешка кражба, според објектот на нападот.

Главниот проблем е посебно појаснет преку: кривично–правните карактеристики извршител, жртва, законско битие, објект на заштита, соучесништво и соизвршителство, поттикнување и помагање, криминолошките карактеристики причини и фактори, обем и динамика, временска и просторна распространетост, криминалистичките карактеристики криминалната ситуација, начинот на извршување, трагите, личноста на сторителот, виктимолошките карактеристики, постапувањето на органите за кривичен прогон по дознавање за постоење на кривичното дело тешка кражба, како и превентивните активности кои се потребни да се превземат.

Главната цел која треба да се постигне со трудот е да се помогне во ефективноста и ефикасноста на расветлувањето, откривањето и спречувањето на овој вид кривично дело, како и откривање и приведување кон кривична санкција на сторителот на ова дело.

Клучни зборови: Тешка кражба, кривично дело, каси, провала, кривично-правни карактеристики, криминолошки карактеристики, криминалистички карактеристики, сторител, жртва, траги.

**CRIMINAL LAW, CRIMINOLOGICAL AND CRIMINAL
CHARACTERISTICS OF SEVERE THEFT AS A CRIME
- WITH SPECIAL OVERVIEW FOR THE BURGLARY OF THE CASHBOXES –**

Abstract

The main subject treated in this master thesis is severe theft as a crime through its criminal law, criminological and criminal characteristics.

Severe theft as a crime, with theft as a crime, are the most manifested of all crimes against property. Special emphasis in the master thesis is given to the burglaries of the cashboxes, as one type of severe theft, according to the object of attack.

The main problem is clarified with the criminal law characteristics – perpetrator, legal action, object of protection, accomplice, encouraging and helping, criminological characteristics - reasons and factors, volume and dynamics, temporal and spatial distribution, criminal characteristics – criminal situation, the way in which the crime was committed, the traces, the perpetrator's personality, the victim's characteristics, actions of the authorities prosecute after acknowledging the existence of such a crime, as well as the preventive activities which are to be undertaken.

The main objective which is to be achieved with the thesis is to help in the effectiveness and the efficiency for clarifying, detecting and preventing this type of crime, as well as finding and sanctioning the perpetrator of such crime.

Key words:

Severe theft, crime, cashboxes, burglary, criminal law characteristics, criminological characteristics, criminal characteristics, perpetrator, victim, traces.

Содржина

Апстракт	3
ВОВЕДЕН ДЕЛ	8
КРИВИЧНО ПРАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНО ДЕЛО - ТЕШКА КРАЖБА	15
1.Кривични дела против имотот	15
2.Кривично-правни карактеристики на КД тешка кражба	17
2.1.Законско битие на делото	17
2.2. Активен субјект – извршител	20
2.3.Пасивен субјект – жртва	20
2.4.Објект на заштита	21
2.5.Субјективна страна на делото	24
2.6.Соучесништво и соизвршителство	24
2.7.Поттикнување и помагање	25
ВТОР ДЕЛ	27
КРИМИНОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО - ТЕШКА КРАЖБА	27
1.Етиолошки карактеристики	27
1.1. Фактори и причини за настанување на имотните деликти	27
со посебен осврт на КД тешка кражба	27
2.Феноменолошки карактеристики на КД тешка кражба	29
ТРЕТ ДЕЛ	32
КРИМИНАЛИСТИЧКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КД ТЕШКА КРАЖБА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПРОВАЛИТЕ НА КАСИ	32
1.Начин на извршување	35
1.1.Средства за извршување на тешките кражби (instrumentum operandi)	37
1.2.Начин на извршување на провална кражба	38
1.3. Начин на извршување на провали на каси	42
2.Криминална ситуација	43
3.Траги	43
3.1. Траги од орудија	45
3.1.1. Видови на орудија	46
3.1.2. Видови траги од орудија	47

3.1.3. Фиксирање на траги од орудија	47
3.2. Траги од сечило	49
3.3. Траги при недозволено отворање на брави	50
3.4. Траги при недозволено отворање на каса	51
4. Личност на сторителот	52
5. Жртва	53
КРИМИНАЛИСТИЧКО ПОСТАПУВАЊЕ ПО ДОЗНАВАЊЕ ЗА ПОСТОЕЊЕ НА КРИВИЧНО ДЕЛО ТЕШКА КРАЖБА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПРОВАЛИТЕ НА КАСИ	54
1. Начин на дознавање за постоење на кривично дело тешка кражба	54
1.1. Пријава од оштетен и други сведоци	55
1.2. Самопријавување на извршителот	56
1.3. „Свеж чин“ – In flagranti	57
2. Криминалистичка контрола	57
3. Криминалистичка обработка	58
4. Оперативно – тактички мерки	59
4.1. Службен разговор	59
4.2. Криминалистички евиденции	61
5. Истражни дејствија	69
5.1. Увид на местото на кривичниот настан	69
5.2. Претрес на дом и лице	72
5.3. Испитување на овинет	73
5.4. Сослушување на сведоци	73
5.5. Вештачење	74
Фингирање на тешка кражба	75
1. За истражувањето	80
1.2. Тек на истражувањето	83
1.3. Примерок	84
ПРЕВЕНЦИЈА КАЈ КРИВИЧНО ДЕЛО ТЕШКА КРАЖБА	92
1. Општо за превенцијата од криминалитетот	92
2. Превентивни мерки кои ги презема МВР	92
3. Превентивни мерки од страна на граѓаните	94

ЗАКЛУЧОК	96
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:	103

ВОВЕДЕН ДЕЛ

Главен предмет на обработка во овој магистерски труд е кривичното дело тешка кражба преку неговите кривично – правни, криминолошки и криминалистички карактеристики. Кривичното дело тешка кражба, заедно со кражбата спаѓаат во најманифестираните од сите кривични дела против имотот. Посебен осврт во трудот е даден на провалите на каси, како еден од видовите на тешка кражба, според објектот на нападот. Сите карактеристики на кривичното дело тешка кражба одделно ќе бидат разработени и детално објаснети. Во рамките на кривично-правните карактеристики ќе бидат анализирани следниве елементи: законско битие на делото, активен субјект – извршител, пасивен субјект – жртва, субјективна страна на делото, објект на заштита, соучесништво и соизвршителство. Овие карактеристики се значајни за да се утврди дали постои или не кривично дело, кој е извршител, каква штета е направена, дали имал соучесници или соизвршители итн. Сето тоа е важно при поднесувањето на обвинителниот акт против некое лице извршител на кривично дело тешка кражба и при донесување на судската пресуда кога се врши одмерување на санкцијата. Во рамките на криминолошките карактеристики влегуваат етиолошките и феноменолошките карактеристики на ова кривично дело. Во рамките на етиолошките карактеристики значајни се факторите, причините, условите, поводите за извршување на делото. При разгледување на феноменолошките карактеристики, се обрнува внимание на обемот, динамиката, структурата и структуралните промени, појавните облици на делото, во подрачјето кое е предмет на истражување во текот на истражуваниот период, кој однапред е дефиниран и определен. Криминалистичките карактеристики во себе ги вклучуваат начинот на извршување на кривичното дело, криминалната ситуација, трагите од кривичното дело, личноста на сторителот и личноста на жртвата на кривичното дело. Криминалистичките карактеристики се значајни при полициските работи, т.е. криминалистичката контрола и обработка, поточно при истражувањето на кривичниот настан и потрагата по можниот сторител.

Доколку се обидеме да дадеме дефиниција за тоа што претставува тешката кражба, може да забележиме конкретна дефиниција за ова кривично дело во

Кривичниот законик на Република Македонија во членот 236. Она што ја разликува тешката кражба од обичната се околности кои се многу важни за правната квалификација, а пред и се најважна е разликата во начинот на извршување, вредноста на предметите што претставуваат објект на кражбата, како и времето на извршување. Тешката кражба има свои видови низ кои таа се појавува во практиката на извршување на овој вид на деликт, од кои најзастапена е провалната кражба, а потоа следуваат и кражбите извршени од повеќе лица, кражбите извршени на дрзок начин, кражбите извршени од страна на вооружени лица, кражбите извршени за време на разни временски и други неприлики, кражбите кои се извршени каде што е искористена немоќта или несреќата на друг, и кражби на предмети од значителна материјална и друга вредност.

Предметот на истражувањето се однесува на КД тешка кражба, преку сите нејзини аспекти – кривично-правни, криминолошки и криминалистички, меѓутоа, со посебен осврт врз провалите на каси. За обработка на ова кривично дело во овој магистерски труд се земени тешките кражби и нивната анализа причините се очигледни големиот раст на темната бројка на ова дело доведе до научно истражување на оваа проблематика. Единствен извор од кои се црпат макотрпните сознанија за оваа кривично дело се органите за внатрешни работи како основни органи за откривање на кривичните дела во склоп на нивната превентивна и репресивна активност применуваат соодветни оперативни - тактички мерки и активности заради спречување на извршување на кривични дела, откривање на извршени кривични дела и нивните сторители, како и собирање докази. Па така неопходно е потребно пронаоѓање на соодветни методи и средства за справување со имотните деликти, поточно со тешките кражби и конкретно со провалите врз каси.

Во рамки на овој магистерски труд, ќе бидат употребени следните поими:

Тешка кражба – кривично дело определено со чл. 236 од Кривичниот законик на Република Македонија. Според чл. 236 ст. 1 од Кривичниот законик на Република Македонија тешка кражба постои, доколку кражбата е сторена:

- со кршење или провалување во затворени простории, со совладување препреки или на друг начин на поголеми пречки;
- од страна на повеќе лица здружени заради вршење кражба;

- на дрзок начин;
- од страна на лице кое кај себе имало некакво оружје или опасно орудие заради напад или одбрана;
- за време на пожар, поплава или слична несреќа;
- со искористување на немоќта или несреќата на друг, при што сторителот ќе се казни со казна затвор од една до десет години.

Провала на каса – е еден од облиците на тешка кражба, кој се извршува со провалување, разбивање на касата, т.е. сефот. Овој вид на тешки кражди се особено привлечни за криминалците, поради добивката која може да ја заработат само со едно провалување на касата.

Кривично-правни карактеристики – тука влегуваат законско битие на делото, активен субјект – извршител, пасивен субјект – жртва, субјективна страна на делото, објект на заштита, соучесништво и соизвршителство.

Криминолошки карактеристики тука влегуваат етиолошките и феноменолошките карактеристики на ова кривично дело. Во рамките на етиолошките карактеристики значајни се факторите, причините, условите, поводите за извршување на делото. При разгледување на феноменолошките карактеристики, се обрнува внимание на обемот, динамиката, структурата и структуралните промени, појавните облици на делото, во подрачјето кое е предмет на истражување во текот на истражуваниот период, кој однапред е дефиниран и определен.

Криминалистички карактеристики – тука спаѓаат начинот на извршување на кривичното дело, криминалната ситуација, трагите од кривичното дело, личноста на сторителот и личноста на жртвата на кривичното дело.

Кршење – уништување, физичко или механичко отстранување на препреката заради влегување, со употреба на средства погодни за кршење, а некогаш подметнатото рамо или удар со нога се доволни да се скрши некоја врата.

Провалување – означува продирање во затворени простории по насилно совладување на препреката со или без уништување или оштетување. Провалување е и она дејствие кое што не е засновано на употреба на физичка

сила туку некое друго дејствие на пр. употреба на калауз, клуч кој не ја оштетува бравата, топокршач, змија, чешел и сл.

Дрзок начин – извршување на кривично дело во текот на денот, пред поголема група на луѓе, без посебно криење или прикривање, без страв дека сторителот ќе биде фатен, брзо, експедитивно и сл.

Истражувањето во овој магистерски труд се однесува на проучување на кривично-правните, криминолошките и криминалистичките карактеристики на КД тешка кражба, со посебен осврт врз провалите на каси во периодот од **2010 година до 2015 година**.

Истражувањето се однесува на територијата на Општина Пробиштип.

Предметот на истражувањето припаѓа на општествените науки. Тоа се следните науки: Кривично право – Кривично-материјално право и Кривично-процесно право; Криминологија; Криминалистика – Криминалистичка тактика, Криминалистичка техника и Криминалистичка методика; Полициско право; Методологија на истражување на криминалитетот и Методологија на истражување на безбедносните појави.

Генералната цел на овој труд ќе биде да помогне во создавањето на стратегија за справување со имотните деликти, поточно со КД тешка кражба и конкретно со провалите врз каси. Со таквата стратегија ќе се создаде подлога за преземање на конкретни мерки и активности со цел откривање на кривичното дело, неговиот сторител и подвргнување кон кривична санкција, која ќе ја изрече стварно и месно надлежен суд.

Практичните цели и задачи на научно-истражувачката работа се движат во неколку насоки:

1. да се откријат недостатоците и пропустите при преземањето на полициските активности, со цел нивно отстранување во иднина;
2. да се постават стандардни оперативни правила и процедури за постапување при извршени тешки кражби;
3. кои мерки на заштита се преземаат од страна на сопствениците на касите, за заштита на добрата кои ги чуваат во нив;

4. да се предложат мерки и активности за превенција на ваквите криминални активности;

5. кои криминалистичко-технички мерки и активности се преземаат за расветлување на ова кривично дело, кои се нивните недостатоци и кои од нив се најпогодни.

Тргувајќи од тоа што главната цел на трудот е да се постави стратегија која ќе биде најпогодна за откривање на овој вид на кривични дела, нивно расветлување и докажување, се поставува следната:

Генерална хипотеза:

Ефикасноста на откривање, расветлување и докажување на провалите на каси, како еден од видовите на тешки крајби, зависи од :

1. Професионалното и стручно реализирање на оперативно – тактичките мерки и истражните дејствија од страна на полициските службеници.
2. Примена на соодветни криминалистички постапки, тактики, и техники, во обезбедувањето на содржини за правна квалификација на насилничкото дејство и дека тоа влијае на политиката на сузбивање на политиката воопшто и посебно за кривичното дело тешка кражба.
3. Знаоѓање соодветен систем на превентивни мерки и активности од кои би настанала ефикасна стратегија на овој вид негативно поведение.
4. И од обезбедување на судските валидни докази после кои ќе следи изведување на извршителите пред лицето на правдата, во согласност со одредбите на позитивното законодавство и меѓународните прописи.

Претпоставуваме дека примената на криминалистичките постапки, тактички и технички, придонесува во обезбедувањето на содржини за правна квалификација на насилничкото дејство и дека тоа влијае на политиката на сузбивање на криминалитетот воопшто и посебно за кривичното дело тешка

кражба. Во таа насока, од аспект на превентивната дејност на оваа општествена појава е потребно изнаоѓање соодветен систем на мерки и активности од кои би настанала ефикасна стратегија за превенција на овој вид негативно поведение. Истовремено, потребно е и обезбедување судски валидни докази за изведување на извршителите на ова кривично дело пред очите на правдата, во согласност со одредбите на позитивното законодавство и меѓународните прописи.

Посебни хипотези:

- Социоекономската ситуација во земјава ,состојбата на општествена транзиција во РМ, потпомогната со општествена дезорганизација, во личноста на крадците рефлектира утилитаристички и дехуманизирани вредности, уверувања и негативни ставови кои се поретко влијаат на интензивирање на криминалната активност насочена против човековите права и слободи, особено против имотот и сопственоста на граѓаните;
- Тешките кражби особено провалите на каси се кривични дела кои ги извршуваат само лицата од машки пол - бидејќи како предуслов е потребно совладување на некои физички препреки, користење на физичка сила, посебни вештини, а и користење на посебни алати на самото место на кражбата;
- Видот на касата т.е сефот влијае врз одлуката кај криминалците истиот да го провалат;
- Степенот на заштитеноста на касата влијае на тоа, таа што поуспешно да биде провалена затоа што провалниците извршителите на тешки кражби, многу често избираат објекти во кои знаат дека има сефови, каси и сл.,кои не се доволно заштитени;
- Претходно собирањето информации за касите, од каков вид се, што се чува во нив, вредноста на содржината, материјалот од кои се изработени и сл, влијае во одлуката на крадците да се изврши провалата на касите;

-Непрофесионално и нестручно користење на оперативно – тактичките и техничките мерки и активности, како и истржните дејствија при откривање на кривичното дело –тешка кражба, се индикатор за несоодветното и нестручно постапување на истражните и полициските органи е една од причините поради кои се јавуваат пропусти во текот на откривањето и докажувањето на кривичното дело тешка кражба и посебно врз провалите на каси.

ПРВ ДЕЛ

КРИВИЧНО ПРАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНО ДЕЛО - ТЕШКА КРАЖБА

1.Кривични дела против имотот

На имотниот криминал можеме да му се спротиставиме со адекватна примена на превентивни и репресивни мерки и нивно надоградување. Вредностите кои можат да се загрозуваат со извршување на разните кривични дела се од големо значење за државата и општеството, а нивното успешно откривање, докажување и пронаоѓање на сторителите не е можно без стекнување на одредени знаења и вештини кои едноставно можеме да ги стекнеме со изучување на криминалистиката како единствена наука која многу ќе ни помогне да дојдеме до одредено ниво на резултати во врска со откривање на тешките имотни деликти вклучувајќи ја и тешката кражба како една од поспецифичните облици на имотен криминалитет. Голема улога во откривањето и докажувањето на овие имотни деликти имаат и органите за внатрешни работи како основни органи за откривање на кривичните дела во склоп на нивната превентивна и репресивна активност со примена на соодветни мерки и активности се со цел да се спречи и намали бројката на извршување.

Кривичните дела против имотот можат да се класифицираат во повеќе подгрупи¹:

- според намерата на сторителот, разликуваме дела што се вршат со намера за прибавување противправна имотна корист за себе или за друг и дела што се вршат без таква намера (чл. 235-239 и чл. 247-252);

- во однос на тоа дали со казненото дело само се оштетува имотот на друг, или со тоа истовремено се зголемува имотот на сторителот, можеме да разликуваме дела на оштетување на друг (чл. 243-245) и дела на зголемување

¹ Камбовски, В., Казнено право, посебен дел, Просветно дело, АД, Скопје, 2003, стр. 295-296

на имотот на сторителот (или трето лице). Делата на зголемување на имотот според начинот на извршување можат да се поделат на дела што за дејствие на извршување го имаат одземањето (дела со елемент на кражба: кражба, тешка кражба, разбојништво, разбојничка кражба) и дела што значат зголеување на имотот со дејствие на самата жртва (измама, изнуда, уцена и др.).

- според објектот на напад, постојат дела против сопственоста врз подвижни предмети (против подвижен имот) и дела против имотот воопшто, имотните права и интереси.

Од кривично- правен аспект постојат следниве облици на кражби:

- ситни кражби;
- тешки кражби;
- разбојнички кражби; и
- разбојништво.

Сите овие облици на кражби се насочени против имотот без разлика за каков облик на имот се работи.

Кривичното дело кражба го вршат професионални сторители. Кривичните дела кражби претставуваат професија на овие професионални криминалци кои од кражбите обезбедуваат секојдневна егзистенција. Нискиот стандард и сиромаштијата во Република Македонија создава поголема желба кај луѓето да дојдат до одредени работи кои им се потребни за живот, па полесно кршат поедини морални норми со кои се врши некој облик на кражба, со присвојување на противправна имотна корист. Но, во поединечни случаи оваа желба се јавува кај луѓе кои таквите работи можат да ги купат, но чувствуваат поголемо задоволство доколку ги добијат со кражба, што спаѓа во делот на клептоманијата.²

² клептоманија е болест што се одредува како задоволување на потребата за крадење

2.Кривично-правни карактеристики на КД тешка кражба

Кривично правните карактеристики на едно дело ги опфаќаат:

- законското битие на делото,
- активниот субјект – извршителот,
- пасивниот субјект – жртвата,
- објектот на заштита,
- субјективната страна на делото,
- соучесништвото и соизвршителството,
- поттикнувањето и помагањето.

2.1.Законско битие на делото

Според чл. 236 ст. 1 од Кривичниот законик на Република Македонија тешка кражба постои, доколку кражбата е сторена:

- со кршење или провалување во затворени простории, со совладување препреки или на друг начин на поголеми пречки;
- од страна на повеќе лица здружени заради вршење кражба;
- на дрзок начин;
- од страна на лице кое кај себе имало некакво оружје или опасно орудие заради напад или одбрана;
- за време на пожар, поплава или слична несреќа;
- со искористување на немоќта или несреќата на друг, при што сторителот ќе се казни со казна затвор од една до десет години.

Поимот на тешката кражба се поклопува со општиот поим на кривичното дело кражба, со тоа што овде се работи за квалифициран облик со оглед на начинот

на извршување, учество на повеќе лица во извршувањето, околностите под кои е извршена кражбата и објектот на дејствие.

Дејствието на извршување може да се реализира на повеќе начини. За сите облици заедничка карактеристика е што со нивното преземање за одземање на предмет заради присвојување започнува дејствието на присвојување во рамки на тешката кражба. Ако делото остане во оваа фаза постои облик на кривичното дело кражба.

Првиот начин на извршување на тешката кражба се изразува со кршење или со провалување во затворени простории со совладување на препреки или со отстранување или совладување на друг начин на поголеми пречки за да се дојде до предметот на кражбата. Овој начин е познат како провална кражба со оглед на тоа дека се провалува во затворени простории или до предметот се доаѓа со претходно кршење или обивање на објектот во кој се наоѓа предметот. Делото се карактеризира со тоа што на одземањето му претходи дејствие на овозможување да се дојде до предметот, а тоа е дејствието подпаѓа под еден од посебните начини на извршување. Заедничко за сите тие изрично определени начини е да се провали во затворен простор во кој не може да се влезе без отстранување на пречките поставени за заштита од неовластено влегување. За совладување на препреките треба да биде употребена сила. Под сила изразена во кршење се подразбира уништување, физичко или механичко отстранување на препреката заради влегување, со употреба на средства погодни за кршење, а некогаш подметнатото рамо или удар со нога се доволни да се скрши некоја врата. Провалната кражба е вид на тешка кражба извршена со обивање или провалување на затворени.

Вториот начин на извршување на тешка кражба е кражба извршена од страна на повеќе лица здружени заради вршење на кражба. Карактеристика на овој начин на тешка кражба е здружувањето. Кривично-правно релевантен е секој облик на здружување со тоа што спорен е бројот на здружените лица заради вршење на кражба. Третиот начин на тешка кражба е кражбата извршена на дрзок начин. Се смета дека извршувањето на секоја кражба е израз на одредена опасност и дрскост. Дрзок начин е кога кражбата е на неочекуван начин или предизвикува изненадување; дрскост постои ако предметот се истргнува од рака и извршителот почнува да бега или кога се скокнува во

возило додека тоа е во движење, или се одзема предмет од возило кое се движи брзо; дрскост постои кога се искористува одредена состојба на болест, смртен случај спиење или претходно сокривање во просторија во која се наоѓа предметот на кражбата. Дрска е и џепната кражба извршена со искористување на турканица на повеќе лица кои на пр. влегуваат во возило за јавен превоз, на концерт и сл. Четвртиот начин на тешка кражба е кражбата да биде извршена од страна на лице кое кај себе има некој вид оружје и опасно орудие за напад или обрана. Околностите карактеристични за овој облик доволно ја изразуваат готовноста, решеноста и безобзирноста на сторителот за успешна реализација на кражбата, по цена дури и да се употреби оружјето, орудие. За да постои овој облик оружјето извршителот треба да го има кај себе во моментот на вршењето на кражбата и тоа со конкретна цел заради напад или одбрана што пак е конститутивен елемент на овој облик на делото. Со тоа се создава непосредна опасност по животот на оној кој би го спречил извршителот. Потребно е оружјето да не е употребено, во спротивно би постоело разбојништво или разбојничка кражба. Кога кражбата се извршува од страна на повеќе извршители или соизвршители доволно е оружјето или орудие некој од нив да го имал кај себе, а останатите да биле свесни за оваа околност.

Петтиот начин на тешка кражба е кражбата која е извршена за време на некоја елементарна непогода или несреќа. Тоа се вонредни состојби кои го фокусираат вниманието на луѓето на отстранување на опасностите кои се закануваат по нивните животи или здравјето. Искористувањето на овие состојби за вршење на кражба додека други се солидаризираат со настраданите и помагаат спасуваат недвосмислено укажува на субјективно засилена злосторничка волја, а објективно на дрскоста и безобзирноста на извршителот во искористување на неповолната состојба на друг. Потребно е кражбата да е извршена за времетраење на непогодата или непосредно потоа инаку не би постоел квалификаторниот елемент на користење на неповолната состојба на жртвата. Шестиот облик на тешка кражба е кражбата што се врши со искористување на немоќта или несреќата на друг. Немоќно лице се смета малолетно лице, лице во длабока старост, болно лице, неподвижно лице и инвалидизирано лице. Како седми облик на тешка кражба, според ставот 2 на чл. 236 од КЗ на РМ, се смета кражбата на предмети од значителна вредност кои согласно член 122 став 27 од Кривичниот законик на Република Македонија

значителната вредност одговара на 50 просечни плати во стопанството. Санкцијата е истата како и во ставот 1, казна затвор од 1 до 10 години. Осми облик на тешка кражба се наведува одземањето на предмет кој претставува добро под привремена заштита или културно наследство. Во тој случај сторителот ќе се казни со затвор најмалку четири години.

Посебен облик на тешка кражба постои ако украдениот предмет е од посебно научно, културно или историско значење, како што е инкриминирано во чл. 236 ст. 3 од КЗ на РМ. Ова посебно значење се утврдува како објективна околност и како фактичко прашање, а не според нивната афекциона вредност за оштетениот што би се рекло еден обичен часовник некому заради емотивната поврзаност би му вредел повеќе од автомобил. Тука како предмет од посебно научно културно или историско значење би се наброиле: книги, уметнички слики, археолошки предмети и сл., со тоа што нивната вредност треба да биде утврдена од страна на компетентна институција или признато стручно лице. Санкцијата која наменета за пресметливиот сторител е казна затвор од најмалку три години. Во ставот 4 на истиот член се санкционира пресметливиот сторител со парична казна или затвор до три години ако вредноста на украдениот предмет е мала и сторителот одел кон тоа да присвои предмет од таква вредност.

2.2. Активен субјект – извршител

Извршител може да биде секое лице и тоа во членот 236 од КЗ на РМ е наведено со констатацијата „тој што...“. Тоа значи дека извршител на ова кривично дело е лицето што со своето дејствие ги остварува сите објективни и субјективни обележја на законското битие на делото.

2.3. Пасивен субјект – жртва

Жртва на ова кривично дело се јавува сопственикот на предметот кој е одземен. Повеќе употребуван термин наместо жртва е оштетен од кривичното дело и тој термин во овој случај е поприфатлив. Како сопственик на украдените предмети, поточно оштетен, може да биде како физичко, така и правно лице – претпријатие, компанија, организација, установа итн. Според чл. 12, ст. 6 од КЗ

на РМ под правно лице се подразбираат: Република Македонија, единиците на локалната самоуправа, политички партии, јавни претпријатија, трговски друштва, установи и други здруженија, фондови, финансиски организации и други со закон одредени организации регистрирани како правни лица и други заедници и организации на кои им е признатосвојството на правно лице. Тоа значи дека со ова кривично дело може да биде оштетена и државата и единиците на локалната самоуправа доколку укадените предмети се во нивна сопственост, надлежност, управување и јурисдикција (или на нивните органи), како на пример кога предметот е добро под привремена заштита или културно наследство.

2.4.Објект на заштита

Објектот на заштита кај кривичното дело тешка кражба е имотот кој се одзема. Со оглед на тоа што тешката кражба е кривично дело кое влегува во рамки на групата кривични дела против имотот – имотни деликти, групниот објект на заштита на сите овие дела е имотот, без разлика за каков облик на имот се работи. Во претходниот период најчест објект на напад бил општествениот имот, додека денес во време на трансформација на општествениот имот, како објект на напад се јавува приватната и мешовитата сопственост.

Членот 122 од Кривичниот законик дава класифицирање и значење на видовите имотни користи кои можат да се прибават со некое имотно кривично дело³:

- под помала имотна корист, вредност или штета, се подразбира корист, вредност или штета што одговара на износот на службено објавена една половина просечна месечна плата во Републиката во времето на извршувањето на делото.
- под поголема имотна корист, вредност или штета, се подразбира корист, вредност или штета што одговара на износот на пет просечни месечни плати во Републиката во времето на извршувањето на делото.

³ чл. 122, ст. 25-28, Кривичен законик на Република Македонија, Сл. Весник на РМ бр. 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09

- под значителна имотна корист, вредност или штета, се подразбира корист, вредност или штета што одговара на износот на 50 просечни месечни плати во Републиката во времето на извршувањето на делото.

- под корист, вредност или штета од големи размери, се подразбира корист, вредност или штета што одговара на износот на 250 просечни месечни плати во Републиката во времето на извршувањето на делото.

Од законското битие на кражбата во Кривичниот законик на Република Македонија е сосема евидентно дека објект на кражбата може да биде само предмет што е подвижен, телесен и туѓ. Бидејќи тешката кражба е всушност потешок (квалифициран) облик на кражба, истото ќе важи и тука.

Па така, под подвижен предмет се подразбира се она што по својата природа може да се одземе од друго лице. Поимот “подвижен“ во кривично - правна смисла има пошироко значење од поимот определен во граѓанското право. Така објект на кривичното дело тешка кражба може да биде и дел од неподвижен предмет, кој со одвојувањето не го губи вредносното својство: пример, крадење на врата како дел од некоја куќа, крадење на песок како дел од земјата, но при таква ситуација, предмет на кражбата не е недвижниот предмет, туку некој негов составен дел кој со одвојувањето добил сопствена употребна вредност на подвижен предмет. Како подвижен предмет се смета секоја произведена или собрана енергија за давање на светлина, топлина или движење, како и телефонските импулси и други средства за пренос на глас, слика или текст на далечина или компјутерски услуги. Оттука и електричната, топлинската, светлосната енергија, телефонските импулси и интернет услугите може да бидат предмет на кражба. Тоа е поблиску одредено во чл. 122 ст. 15 од Кривичниот законик на Република Македонија.

Наредно својство што се бара е предметот на кражбата (без разлика на нејзиниот вид) да биде “телесен“ бидејќи само материјален, телесен и подвижен предмет во цврста, течна или гасовита агрегатна состојба може да биде одземен. Не можат да бидат предмет на кражба нетелесни предмети или пак, некои права. Оттука и дилемата во однос на повредата на гроб и одземање на предмети од леш и одземање на самиот леш.⁴ Дејствието на

⁴ во судската практика преовладува становиштето дека одземањето на било што од гроб, па и самиот леш, претставува кражба

извршување на кривичното дело кражба се состои од одземање на туѓ подвижен предмет.

За одземање на туѓ предмет потребно е предметот во моментот на одземањето да се наоѓа во владение на друго лице. Со оглед на ова конститутивно обележје на тешката кражба не може да се одземе предмет што се наоѓа во владение на извршителот. Тоа друго лице, кај кого предметот се наоѓа во владение треба да има фактичка власт над предметот со што е создадена можност со предметот да располага. Самата суштина на кражбата е вопротивправното присвојување на одземениот предмет со кражбата. Со оглед на тоа неопходно е извршителот да го одземе во туѓо владение и со него да располага. Отсуството на можноста за располагање со предметот, а наместо тоа само држење на предметот не е доволно лицето што предметот го има во раце да смета дека со него располага. Затоа кражба не врши лице што присвојува предмет за кој има само право да го држи, или со него привремено да работи, а потоа да го врати, без право со предметот да располага со определена вредност.

За постоење на кривичното дело тешка кражба релевантно е прашањето кога е кражбата извршена, кога всушност е сторено одземањето. Денес во кривично-правната наука преовладува теоријата на **апребензија**⁵ според која со одземањето треба да е прекинато владеењето со предметот на друг и засновано сопствено владеење. Значи, не е потребно предметот на кражбата на пр. да е изнесен од просторијата во која се наоѓал, владението се заснова и со самото тоа кога го ставил во џеб. За постоење на кражбата без значење е како се врши одземањето, дали тајно или во присуство на лицето во чие владение е предметот или на трети лица; дали предметот го одзема извршителот или одземањето сепомош на механичка сила; со помош на дресирано куче; со помош на направа со далечинско управување или на некој друг погоден начин. Сето тоа е само феноменолошка слика на начинот на извршување на кражбата што може да биде од значење при одмерување на казната на сторителот на кривичното дело. За законското битие на кривичното дело суштествено е да е противправно. До колку се одзема сопствен предмет кој што се наоѓа во владение на друго лице, во таквото дејствие го нема

⁵ Камбовски, В., Казнено право - посебен дел, Просветно дело, АД, Скопје, 2003, стр. 294

обележјето на одземање на предметот на кражбата што всушност претставува кривично дело самовластие (член 392 Кривичен законик на Република Македонија).

2.5. Субјективна страна на делото

Тешката кражба претставува умислено кривично дело. За да постои умисла треба да се има свест за делото и волја за негово извршување. Значи сторителот треба да биде свесен дека врши тешка кражба, да биде свесен за противправноста на ова дело, дека противправно го врши одземањето, но од друга страна потребна е и волја за да биде извршено ова дело. Сторителот мора да го сака извршувањето на ова дело. Тешката кражба во врска со видот на умислата може да биде направено со директна или евентуална умисла.

Директната умисла постои кога сторителот бил свесен за своето дело, значи тој целосно бил свесен и знаел што прави, и го сакал неговото извршување. Извршителот е свесен дека врши противправно одземање на предмети кои не се во негова сопственост и владение, но и покрај тоа тој го сакал, па затоа и го извршил. Постои и друг случај кога делото е сторено со евентуална умисла, односно кога сторителот е свесен дека поради сторувањето на делото ќе настапи штетна последица. Кај тешката кражба сторителот е свесен дека одземањето го врши на противправен начин и знае дека мора да постои некаква последица од остварувањето на законското битие на делото.

Значи оттука може да се заклучи дека најбитен елемент за да постои ова дело е умислата, свеста која сторителот ја има во моментот на извршувањето на делото.

2.6. Соучесништво и соизвршителство

Соизвршителството се дефинира како учество на повеќе лица во дејствието на извршувањето или давање друг особен придонес кон извршувањето на делото и овие дела се вршат по планска и договорена акција на повеќемина. И соизвршителството се зема како квалификаторен облик при одмерувањето на казната. За да постои соизвршителство мора да има најмалку две лица кои се

здружили за да ја извршат тешката кражба, а не се однесува на соучесништво. Нема да постои овој потежок облик ако едното лице се јавува како помагач, а другото како извршител. Член 22 од Кривичниот законик на Република Македонија укажува дека соизвршителството постои ако две или повеќе лица, со учество во дејствие на извршување или со друг особен придонес кон извршувањето на делото, заеднички сторат кривично дело. Во тој случај секое од тие лица ќе се казни со казната пропишана за тоа дело. Според чл. 25 ст. 1 од КЗ на РМ соизвршителот е кривично одговорен во границите на својата умисла или небрежност.

2.7. Поттикнување и помагање

Поттикнувањето е посебен облик на учество во извршувањето на делото. Поттикнувањето не се јавува како специфична форма, тоа е независно од посебните својства на личноста на поттикнувачот; поттикнувач може да биде кое било лице. Кај кривичното дело тешка кражба, карактеристично е тоа што како поттикнувач може да биде секое лице (физичко лице) кое ќе наговори друго лице да го изврши ова кривично дело, во вид на зацврстување на волја кај другото лице за одземање на некои туѓи предмети.

Поттикнувањето мора да биде извршено со умисла, односно поттикнувачот мора да биде свесен дека со поттикнувањето им помага или на сторителот или пак на жртвата. Поттикнувањето може да биде психичко или пак тоа да биде физичко или пак директно да му се помага на сторителот.

Како и поттикнувањето, така и помагањето е карактеристичен облик на соучество во извршувањето на делото. Основен услов за извршување на делото е друг да го извршува кривичното дело, а со дејството на помагање да се помага да се изврши делото. Помагањето претставува дејство со кое се помага извршувањето на делото, а не дело само по себе. Според чл. 24 ст. 2 од КЗ на РМ, како помагање во извршувањето на кривично дело се смета особено: давање совети или упатства како да се изврши кривичното дело, ставање средства за располагање на сторителот за извршување на кривичното дело, отстранување на пречките за извршување на кривичното дело, како и однапред ветено прикривање на кривичното дело на сторителот, на средствата

со кои е извршено кривичното дело, на трагите на кривичното дело или на предметите прибавени со кривичното дело. Помагачот мора да биде свесен за неговите битни обележја, како и дека дава помош, при што не е нужно тој да го познава сторителот. Тоа лице може да одговара за делото во границата на својата умисла. Помагачот може да дава психичка и физичка помош, или двете во комбинација, во однос на извршувањето на делото.

ВТОР ДЕЛ

КРИМИНОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО - ТЕШКА КРАЖБА

1. Етиолошки карактеристики

Социолошко - криминолошкото сфаќање на криминалитетот поаѓа отаму дека тешката кражба претставува кривично дело кое ги нарушува фундаменталните интереси на една група. Треба да се прави разлика меѓу правното и социолошкото сфаќање за криминалитетот.

1.1. Фактори и причини за настанување на имотните деликти

со посебен осврт на КД тешка кражба

Најчестите причини и факторите кои го детерминираат криминалитетот се систематизираат како општи фактори, посебни фактори и поединечни фактори.

Општите фактори за криминалитетот, па и тешката кражба, ги опфаќаат општествено - економските, политичките и социјалните услови, урбанизацијата, индустријализацијата, структуралните промени на населението, миграциите и културата на живеењето.

Посебните фактори што го одредуваат криминалитетот, односно тешката кражба, можат да се јават во рамките на микрогрупното живеење на сторителите на овие кривични дела, а тоа се: семејството, соседството, местото на раѓање, живеење и работа.

Поединечните фактори што го одредуваат криминалитетот, односно тешката кражба, се врзани за личните карактеристики на сторителите на овие кривични дела, односно за личноста и карактерните црти на крадците.

кражба.

Од спомнатите општи фактори што влијаеле врз криминалната активност на сторителите на овие тешки кривични дела, посебно треба да се истакне влијанието на индустријализацијата и урбанизацијата, раслојувањето на населението, односно економската криза, невработеноста. Исто така, од општите фактори што влијаеле на овој вид кривични дела, треба да се истакнат идејно - политичките фактори, односно влијанијата на назадни или алтернативни идеологии, културните конфликти, влијанието на религијата, а посебно негативното влијание на одредени содржини, кои се пласираат преку средствата за масовна комуникација, што, пак, влијаат врз продлабочувањето на моралната криза, односно врз ерозијата на моралот.⁶ Индустријализацијата, урбанизацијата и миграцијата влијаат врз зголемување на овие тешки форми на кривични дела, на тој начин што под нивно директно влијание доаѓа до слабеење на семејните, пријателските, комшиските и други врски на поединците од примарните групи, што претставуваат природна социјална контрола над нивната активност. Поради проблемите со адаптацијата во новата урбана средина, во новите услови на живот се јавуваат лични индивидуални кризи и промени во личноста во сферата на менталните и емоционалните својства и во системот на вредности и ставови. Исто така, се смета дека и економските кризи имаат големо влијание врз зголемувањето на овој вид кривични дела. Засиленото осиромашување на поголемиот дел на населението секогаш доведува до несигурност и економска неспособност, што е проткаена со чувство на понижување на личноста и достоинството, што, пак, е силен мотив на некои поединци што се наоѓаат во економска криза да немаат силна причина своето однесување да го одржат во рамките на законските норми.

Кога зборуваме за општите фактори кои се од општествен карактер и кои имаат големо влијание врз овој вид кривични дела, мораме да ја истакнеме и улогата на средствата за масовна комуникација, што пред сè се гледа во негативното дејство на филмот, телевизијата, радиото и шунд-литературата. Честопати од комерцијални причини, содржините што се нудат преку средствата на масовна комуникација не се селектирани, премногу го фаворизираат слаткиот и лесен живот, насилството и голем број други социо - патолошки појави (наркоманија,

⁶ повеќе кај Котески, М., Разбојништвото во Република Македонија – криминолошки, криминалистички, кривично-правни, психолошки карактеристики, Скопје, 2007

алкоголизам) што негативно влијаат врз свеста и однесувањето на поединците и во нашето општество. Некои истражувачи тврдат дека телевизијата е припремно училиште за делинквенција, зашто младите луѓе особено ги имитираат сцените на насилство и на тој начин ги учат техниките на извршување на деликтите, односно тие сцени на насилство делуваат сугестивно, а предизвикуваат непријателско расположение и ја поттикнуваат агресивноста на младите луѓе. Забележани се дури и директни криминогени влијанија на телевизиски филмови врз криминалната активност на некои поединци.⁷

2. Феноменолошки карактеристики на КД тешка кражба

Имотниот криминалитет⁸ е збир на криминални активности со кои се напаѓа туѓ имот со цел стекнување на противправна имотна корист. Овој вид на криминалитет спаѓа во класичниот криминалитет и него го познаваат сите општествено-економски формации. Имотните деликти по своето учество претставуваат најчест вид на кривични дела и нивниот број во вкупниот криминалитет надминува половина од сите извршени кривични дела. Во таа смисла, состојбата и опсегот на криминалитетот во добра мера зависат од состојбата и опсегот на имотните деликти. Облиците на имотниот криминалитет покажуваат изразена динамика и висок степен на прилагодување на промените во општествено-економските односи. Имотниот криминалитет се карактеризира и со особено висок број на кривични дела со непознат извршител. Во сферата на овој вид на криминалитет се остварува и највисокиот степен на професионализација на делинквентите, а нивната организирана форма до темел ги загрозуваат основните општествени односи и претставуваат голем предизвик за државните органи кои се занимаваат со сузбивање на криминалитетот. Во криминалистичката обработка и истрагата на имотните деликти треба да се тргне од општото познавање и конкретната анализа на состојбата со овие дела. Тие не смее да се набљудуваат изолирано, секое за себе, ниту е можно да се ограничат само на кривичните дела извршени на едно потесно подрачје. Потребно е да се оствари што е

⁷ Тодоровиќ, А., Масовна култура и малолетничко престапништво, Нови Сад, 1971, стр. 109

⁸ Алексиќ, Ж., Шулић, М., Жарковиќ, М., Лексикон криминалистике, Београд, 2004, стр. 101

можно поцелосно следење на движењето на овие кривични дела и да се изврши процена на состојбата со загрозеноста од нив. Друг важен општ елемент е собирање на сознанија за карактеристиките на личноста и методите на работа кај поедини категории на извршители. Во расветлувањето на конкретни кривични дела мора да се тргне од нивните специфичности. Од таа причина, за секое поединечно кривично дело мора да се изгради посебна стратегија, која ќе се заснова на соодветните методи на криминалистичката тактика и криминалистичката техника.

Феноменолошките истражувања на криминалитетот овозможуваат дескрипција на појавата преку нејзиниот обем, динамика, структура, просторна и временска распространетост итн. Феноменолошките карактеристики на тешката кражба, освен идентификацијата како појава и нејзиното движење на просторот на нашата држава ќе овозможат да се продре што подлабоко во појавите, односно да се согледаат одредени релации и состојби кои одат во правец на објаснување на неговата етиологија.⁹

Феноменолошките карактеристики ги определуваат обемот, динамиката, територијалната и временската распространетост, структурата и структуралните промени кај кривичното дело тешка кражба. Во наредниот дел ќе бидат анализирани податоците за кривичното дело тешка кражба за истражуваниот период.

Податоците се однесуваат на следните карактеристики:

- Пријавени полнолетни лица за кривично дело против имотот и КД тешка кражба;
- Пријавени сторители на кривично дело тешка кражба;
- Пол на пријавени познати сторители на кривично дело тешка кражба;
- Пријавени познати сторители на кривично дело тешка кражба според видот на одлуката;

⁹ повеќе кај Котески, М., Разбојништвото во Република Македонија – криминолошки, криминалистички, кривично-правни, психолошки карактеристики, Скопје, 2007

- Обвинети полнолетни лица за кривично дело тешка кражба според полот;
- Обвинети полнолетни лица за кривично дело тешка кражба според видот на одлуката;
- Осудени полнолетни лица за кривично дело тешка кражба според полот;
- Осудени полнолетни лица за кривично дело тешка кражба според видот на кривичната санкција;
- Осудени полнолетни лица за кривично дело тешка кражба според висината на казната затвор.

ТРЕТ ДЕЛ

КРИМИНАЛИСТИЧКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КД ТЕШКА КРАЖБА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПРОВАЛИТЕ НА КАСИ

Кога станува збор за методиката на истражување и на откривање на овој вид на кривични дела, може да се напомене дека самата методика се состои во тоа што истата ни дава објаснување за начинот на кој се извршуваат овој вид на кривични дела, средствата кои се користени од страна на сторителите за да ги извршат кривичните дела, како и начинот на кој е дојдено до нивното откривање, односно начинот на разјаснување и докажување на кривичното дело. Ако тргнеме по некој редослед, најпрво би станало збор за начинот на извршување и средствата кои се користат од страна на извршителите на кривичното дело тешка кражба, а треба да стане збор и за профилот на личноста на сторителот на вакво кривично дело, со цел потоа да следува разработување на начинот на кој би можело да се дознае за постоење на овој тип на криминалитет, т.е. начинот на откривање, разјаснување, и докажување на кривичното дело тешка кражба.

За откривање на кривичното дело тешка кражба потребно е да се одговори на златните криминалистички прашања, при што да се обрне особено внимание на следните:¹⁰

- **„Каде“** – каде е извршено делото и каде е однесен пленот од касата? Тоа е поврзано и со причината поради која се вржи провалата на касата. Ако станува збор за накит, сигурно дека тој ќе биде однесен во некоја златарница за да се замени како стар накит и за него да се добијат финансиски средства. Притоа, треба да се проверат локалните извршители, што не е секогаш правило тие да се извршители;
- **„Како“** – Криминалците се специјализираат за вршење на еден вид на провалување и сите кражби ги извршуваат на тој начин и со истите средства. Начинот и средствата зависат и од професијата на криминалците, нивниот занает и вештини кои ги поседуваат;

¹⁰ повеќе кај Котески, М., Николовски, М., Методика на истражување на општ криминалитет, Скопје, 2008

- **„Што“** – предметот не може да „испари“, кражбата претпоставува локација на украдениот предмет и негова понатамошна употреба или продажба при што треба да се обрне внимание на „условно“ фингирање на предметите за извршување на кривичното дело, бидејќи може да ги оставил или направил достапни самиот сопственик. Вакви примери среќаваме кај предмети кои се осигурани;
- **„Зошто“** – зошто е извршено кривичното дело и притоа треба да се обрне внимание на намената на предметот. Пример, украдениот апарат за заварување, многу е веројатно дека пак ќе се користи за истата намена, а помалку е веројатно дека ќе се растури на делови или би се продал за старо железо. Така, овој предмет најверојатно ќе си најде место во некоја браварска работилница или кај сервисер на електрични уреди и апарати. Украдениот накит од сефот се нуди на продажба како старо злато, а парите нормално се трошат за различни намени (најчесто станува збор за нарко-зависници на кои им требаат пари за да си купат дрога).

Најважни кримиалистички карактеристики на кривичното дело тешка кражба се:

1. Начинот на извршувањето или прикривањето на кривичните дела;
2. Криминалната ситуација;
3. Трагите од кривичното дело;
4. Личноста на сторителот на кривичното дело;
5. Личноста на жртвата на кривичното дело.

Начинот на извршување на кривичното дело- Сите кривични дела се карактеризираат со специфични начини на постапување. Тие се манифестираат со конкретен облик на криминална активност преку систем на постапки и дејства на деликвентот, со цел тој да дојде до практична реализација на своите намери преку чинот на извршување на своето дело. Со

реализацијата на чинот на извршувањето, сторителот има намера да ги уништи вистинските траги и да создаде нови, вештачки, со намера криминалистичкиот сознаен процес да се насочи во погрешна насока, а да се оствари криминалната цел и трајно да ги ужива плодовите на кривичното дело.¹¹

Криминална ситауација- Под поимот криминална ситуација се подразбира целокупната ситуација на извршување на кривичното дело, односно сите околности под кои е тоа извршено.¹² Овде би ги набројале елементите што се однесуваат на: територијалните, климатските, демографските и други специфичности, како и сите други околности и услови на местото и на времето на извршувањето на деликтот. Целокупната состојба на условите кои биле, или не биле, во прилог во однос на извршувањето на кривичното дело ја претставува криминалната ситуација како карактеристика на кривичното дело

Трагите од кривичното дело- со самото извршување на кривичното дело се појавуваат и трагите од самиот чин на извршување кои можат да се пронајдат на местото на самиот настан каде се случило кривичното дело, како и на телото на облеката на обувките на извршителот на тоа дело.

Личноста на сторителот на кривичното дело- е значајна криминалистичка карактеристика. Од самиот чин на дознавањето за извршеното кривично дело, оперативецот селектира лица против кои има индиции дека тие се можни сторители, а соодветно на тоа поставува и можни оперативни верзии.¹³

Личноста на жртвата на кривичното дело-Проучувањето на личноста на жртвата на кривичното дело е задача на најмладата гранка на криминологијата и на криминалистиката – виктимологијата. Виктимологијата во основата на своето проучување ја има личноста на жртвата на кривичното дело. Таа поаѓа од сестрано проучување на индивидуалните својства на оштетениот и на неговото виктимолошко однесување.¹⁴ Од големо значење и заслуга е придонесот на оваа наука преку добивањето сознанија за придонесот на жртвата, таа да стане жртва на конкретно кривично дело. Кривичното дело

¹¹ Ангелески, М., Криминалистика, НИО Студентски збор, Скопје, 1993, стр. 121

¹² Водинелиќ, В., Криминалистика, Скопје, 1985, стр. 153

¹³ Ангелески, М., Криминалистика, НИО Студентски збор, Скопје, 1993, стр. 121

¹⁴ Милутиновиќ, М., Криминологија, Савремена администрација, Београд, 1981, стр. 364

претставува систем составен од сторител – жртва – деликт. Запознавањето на личноста на жртвата е од големо значење и за откривањето на кривичното дело, бидејќи таа најчесто ја претставува првата трага, односно првата алка во синџирот за дознавање и за разјаснување на одреден кривичен настан.¹⁵

Во понатамошното текст подетално ќе бидат образложени криминалистичките карактеристики на тешката кражба и тоа:

- Начин и средства за извршување на тешка кражба
- Криминалната ситуација под која е извршена тешката кражба
- Трагите од тешката кражба како криминалистичка карактеристика
- Личноста на сторителот на кривичното дело – тешка кражба како криминалистичка карактеристика
- Личноста на жртвата на извршеното кривично дело – тешка кражба како криминалистичка карактеристика

Преку анализата на криминалистичките карактеристики на кривичното дело тешка кражба може полесно да се дојде до откривање, расветлување и докажување на делото и откривање и фаќање на сторителот.

1. Начин на извршување

Според Водинелиќ, начинот на извршувањето на кривичното дело во себе ги носи и ги условува закономерностите на настанувањето на делото на оперативните и доказните информации и како таков елемент на криминалистичките карактеристики, тој е неопходен за да се дојде до откривање.¹⁶

Сторителот без оглед дали сам или во група го планира извршувањето на тешката кражба, особено ако се работи за некој важен објект кој е на видно место и спрема кој не е едноставно да се стигне и да се совладаат препреките,

¹⁵ Водинелиќ, В., Криминалистика, Скопје, 1985, стр. 154

¹⁶ Vodinelik, V., Sta je otkrivanje, a sta razjasnjivanje krivichnog dela i razotkrivanje ucinioca, стр. 79

притоа водејќи сметка за сите елементи за безбедно заминување од местото, како и незабележително да се напушти истото. Намерите на сторителите во планирањето и реализирањето на секое кривично дело, па и кај тешката кражба е присвојување одредени вредни предмети, најчесто за себе, а поретко и за некое друго лице.

Известувањето и изведувањето се подготвителни дејствија кои често одлучуваат за успехот на кражбата. Додека кражбите при погодна прилика се вршат без извидување, професионалците по правило извршуваат известување и извидување. Во провалничката работа одлучува принципот на рентабилност, бидејќи ризикот мора да се доведе на најмала мера, а исто времено да се присвои предмет со најголема вредност. Добриот извидник умее да поприми простодушен лик заради што оштетениот не го доведува во врска со кражбата. Тој бара работа, проси, се распрашува за измислени лица, нуди стока на продажба, нуди занаетчиски услуги, прегледува водоводи и електрични инсталации, собира доброволни прилози, за да можат крадците да дојдат на овој начин до непосредната ситуација и сознание за можностите за провала.¹⁷

Извидникот најчесто ќе го украде клучот од влезната врата, ќе земе негов отпечаток, ќе ги привлече домашните на итар начин, ќе остави отворен прозор во купатило, ќе стави дрво под вратата, ќе ги отвори капаците од вратата итн.

Кога станува збор за тешки кражби во село, најчесто сторителот доколку има, се разбира, ќе го отруе кучето, или пак, ќе понесе со себе кучка со цел да го отргни кучето чувар од објектот кој му е цел на напад на сторителот. Чуварите (бодигардите) на некои стопански претпријатија се наведуваат на алкохол за подоцна да може сторителот полесно да влезе во објектот. Крадците користат најразлични начини за да проверат дали има некој во саканиот објект, а тоа го вршат на следниов начин, на пример ќе засвонат на вратата за да видат дали некој ќе им отвори, доколку не се појави никој, тие стапуваат на сцена, а доколку излезе некој, ќе побараат некое непознато лице. Ваквата проверка крадците ја користат и преку телефон.

¹⁷ Водинелиќ, В., Алексиќ, Ж., Криминалистичка методика, Скопје, 1988, стр. 28

1.1. Средства за извршување на тешките кражби (*instrumentum operandi*)

Најчеста е употребата на физичка сила како средство за влегување во затворените простории кои се цел на крадците. Освен употребата на физичка сила, при провалните кражби не изостануваат и следниве средства: секојдневни алати кои се применуваат во домаќинството, земјоделството, занаетчиството, шумарството - ножеви, секири, лостови, пили, чекани, клешти за сечење жица, клешти за затворање пломби, калаузи, секачи, топокршачи, т.н. француски клуч, игли, чешли, експлозивни, штрафцигери, свинска нога, змија, специјални направи за кршење и отворање на брави и врати, апарати за заварување, алати за сечење на стакла, магнети, специјално дресирани кучиња, ладно и огнено оружје (доколку не се употребени) и друго.

Алатот за обивање¹⁸ е посебен вид на орудие наменето исклучиво за вршење на кривични дела. Усовршувајќи се во својата „работа“, професионалните извршители на кривични дела настојуваат да ја извршат поефикасна својата дејност. За таа цел, тие, покрај другото, конструираат, произведуваат и користат специјални орудии за обивање. Бројот на таквите орудии е премногу голем и невозможно е сите тие да се набројуваат. При вршењето увид кај кривичните дела кои се вршат со обивање и провалување, посебно внимание треба да се обрне на присуството на трагите кои ги оставаат ваквите орудии, затоа што тие укажуваат дека веројатно се работи за професионален провалник, а со нивно вештачење може да се изврши идентификација на орудие. Обивачкиот алат се дели на два основни вида:

1) класичен алат кој се користи во занаетчиството, индустријата или други вообичаени дејности и

2) специјализиран алат, чија единствена или првенствена цел е обивање.

Оваа поделба е значајна од аспект на докажувањето на нечија криминална дејност.

¹⁸ Алексић, Ж., Шкулић, М., Жарковић, М., Лексикон криминалистике, Београд, 2004, стр. 209-210

1.2. Начин на извршување на провална кражба

Многубројни и разновидни се начините на извршување на тешките кражби, поаѓајќи од утврдените разлики, во содржините на поимите обивање и провалување, во пракса најчести се јавуваат следниве облици на провални кражби, кои се и најчесто, односно најзастапени од другите начини на извршување на тешки кражби, и тоа¹⁹:

- разбивање на вратата со физичка сила или со соодветен алат;
- кршење на цилиндерот на бравата;
- кинење на катанецот со специјално сечиво;
- сечење или свиткување на заштитните решетки на прозорците;
- разбивање на прозорците со физичка сила или соодветен алат;
- преку качување на кров и отстранување на кровната конструкција;
- разбивање на челична каса, плакар или фиока со помош на соодветен алат;
- разбивање на разни метални, дрвени или пластични препреки на поедини објекти со употреба на соодветна физичка сила или алат;

Како објект кој што се јавува при вршење на тешките кражби може да се појави и рушењето на ѕидови кај поедини објекти со помош на разни минско-експлозивни направи или пак, нивно пробивање со некои други орудија што може да биде извршено во ретки ситуации кога постојат објективни околности кои го овозможуваат ваквиот начин на извршување без поголема опасност од откривање на тешката кражба и неговиот сторител за време на вршењето на делото.

Посебно карактеристичен е еден од најчестите начини на совладување на препрека за влез во затворени простории е обивањето и пробивањето на разни брави, на врати. Бравите се обиваат со кршење на цилиндерот во склоп со бравите на вратите. Тие недостатоци на цилиндерот овозможуваат негово кршење со помош на посебно направени направи, т.н. топокршачи. Во случај на вакво кршење на цилиндерот на бравата, на лице место останува оној дел

¹⁹ Бошковиќ, М., Криминалистичка методика 1, Белград, 1998, стр. 103

на цилиндерот кој се наоѓа во бравата, додека делот од него кој е издаден од бравата може да се најде доколку сторителот не го понел со себе. Во праксата често се случува со оглед на тоа што на овој дел остануваат траги од средството со кое е дејатвувано. Останатите делови од скршениот цилиндер како и присутните траги и други предмети се фиксираат со записникот кој се составува за време на вршење на увидот и со фотодокументација истите се доставуваат на анализа и вештачење, за да може да се најдат траги од средството со кое е извршено делото што се разбира е значајна, индиција во трагањето по сторителот. Тешките кражби се извршуваат организирано, плански, со поделба на улогите во акцијата, а исто така и во поделбата на пленот. Како најчест облик на тешката кражба се јавува провалната кражба, на која како основно обележје е тоа што предметот се одзема од затворен простор со посебно специфичен начин на извршување, поточно со совладување на затвореноста на просторот.

При совладувањето на затворениот простор, сторителите употребуваат свои тактики и техники, а како најчести начини на провалување во затворен простор се следниве начини: провала во затворен простор со калауз; провала во затворен простор со кршење на цилиндар на брава од куќа, стан, подрум, канцеларија, и слично со ТОПОКРШАЧ²⁰, провалување со сечење на катанецот; провалување со лост; провалување со сечење и вадење на стакло; отворање на прозорец; со кршење на стакло; со дупење на тавани; со прекачување на кров и тргање на ќерамиди; со прескокнување на отворен простор; прескокнување на тераса и влегување од балконска врата; со прескокнување преку некоја ограда; со обивање на каси и шкафови; со корнење или сечење на метални решетки и отворање на прозорец.

²⁰ топокршачот е специјална направа која ја измислиле криминалците-провалциите, а инаку е направена од метал долга е околу 40 см. и на врвот има точно одредиште како што е цилиндерот на бравата. Кога вршат провала во стан, „мајсторот,, за провалување оди до одредениот објект, го мести топокршачот на цилиндерот, стегнува на специјално изработени како рачки, го врти на страна, се крши цилиндерот, а потоа со штрафцигер само го порурнува остатокот од цилинерот и вратата е веќе отворена. Оваа „операција,, трае една до две минути. Алатот - топокршачот го прават најдобрите „мајстори,, на овој занает како што е „Мајстор Димче Чанџуков,, кој во КПД Идризово има направено многу алати и обучено голем број на криминалци.

Овие провали се извршуваат на начин со кој најчесто се совладуваат препреките за влегување во затворен простор, а самото провалување може да биде изведено низ повеќе облици како на пример:

- отклучување на врати на разни објекти со клуч, кој може да биде оригинален или направен;

- со отклучување на катанец;

- со копање на тунел под пречката;

- со продупување на таван, откривање на кров со ќерамиди и сл.;

- со вовлекување во затворена просторија низ шахти, цевки за вентилација, влегување низ оџаци и сл.

- отклучување на каси, челични ормари, плакари и фиоки, со клуч кој може да биде оригинален или специјално направен за таа намена;

- влегување во затворен простор со прескокнување на високи огради или преку балкони и прозорци, со употреба на скали, јаже и слично.;

- користење на алат наречен – чешел - и уште еден вид на специјален алат наречен - змија²¹

- потоа, има голем број на провалнички тешки кражби со туркање на вратата со рамо, кршење на первазот и влегување во просторијата и вршење на кражбата.

Во праксата има уште голем број на разни начини на провалување на простории и други објекти, а како што кажуваат повозрасните оперативци - треба добро да внимаваме бидејќи криминалците се еден чекор пред нас и од нив треба да учиме како да создадеме стратегија за да ги гониме. Тие ќе измислат алат или некое друго орудие или слично, ќе извршат повеќе кривични дела, па додека ние дознаеме на каков начин да се откријат ќе помине долго време. Затоа се вели дека криминалците се еден чекор понапред од нас.

²¹ чешел и змија се таков провалнички алат кој го користат „професионалците,, во вршење на провални - тешки кражби, и тоа посебно се користи за отворање на цилиндри од разни брави и разни објекти. Со овој алат, (кој за разлика од топокршачот е многу помал, 15 до 20 см) се делува директно во цилиндерот, а мајсторијата е во тоа што со погодниот алат кој е специјално направен и подготвен за оваа намена, се навлегува во цилиндерот, и се поклопуваат запците во него, се завртува цилиндерот како со оригинален клуч, а потоа слободно може да влезе во одредената просторија или друг објект со ваков цилиндер.

Затворените простории кои се постојан предизвик за извршителите на тешки кражби се отвораат и со разен познат алат како што се: бормашини, штрафцигери, француски клучеви, бонсеци, кислородни апарати, турпии, чекани, секири, секачи, и слично.

Затоа се наметнува потребата од проучување на некои од начините на совладувањето на затворениот простор во куќи, станови, продавници, магацини, викендици, сефови, каси, и слично.

Најчести начини на провалување се :

Насилно провалување на врати – влезни, балконски-Начинот на кој се провалуваат влезните еднокрилни врати е со вовлекување на лост или длето помеѓу крилото и касата, за потоа со физичка сила се провалат и се отвораат. На исти начин се користење на штрафцигер криминалците ги разбиваат разни бироа, сандаци, ормани и сл. При совладување на брави веќе објаснив во погорниот текст и тоа многу карактеристични се обивањата со: топокршач, со змија, со чешел, со француски клуч. Провалувањето на двокрилните врати е полесно за разлика од еднокрилните заради отпорот која го дава вратата. Двокрилната врата ја отвораат со вовлекување на железен лост – штрангла во прстенот на горното и долното резе, и по повлекувањето на резето со физички притисок вратата се отвора.

-Насилно провалување во куќа -Куќите се голема и секојдневна мета на провалниците, кои претежно провалуваат во оние куќи кои се празни, или чии сопственици се на одмор, на привремена работа во странство, или се во работен однос на подалечно место од нивното живеалиште, па дома во подолг период нема никој. Провалните кражби во куќи се извршуваат во доцните вечерни часови, или рано наутро, а во последно време ги извршуваат и преку ден кога има најмногу фреквенција. Влегувањето во куќните кражби е на повеќе начини и тоа: преку отворен прозорец, преку купатилско прозорче, преку тераса, преку кровот од куќата со тргање на ќерамиди или слично. Во тие случаи, главната цел на сторителите им е одземање на пари, девизи, злато, вредни предмети и сл.

1.3. Начин на извршување на провали на каси

Важно кај провалите на каси е тоа што за да се дојде до касата т.е сефот, кој најчесто се наоѓа во некоја заштитена просторија, најпрво треба да се совлада некој затворен простор. Дури подоцна следува процедурата на провалување на сефот и одземање на тоа што е внатре.

Провалата врз каси е посебен облик на провална кражба која се состои од насилно проваливање во каса, сефови и челични ормани во кои се чуваат во поголем број од случаевите пари и хартии од вредност. Овој вид на кривично дело можат да го извршат лица кои се професионални во својата област лица кои се дрски и упорни и немаат проблем од пречки за совладување на нивната цел. Провалувањето може да биде извршено на повеќе различни начини и тоа провачување со користење на специјален алат („прасечка нога,, „балерина,,),сечење на сидовите на касата со помош на апаратите за заварување, провалување на касата со помош на секач, секира и сл. Орудија, провалување на бравата со помош на подесени клучеви и други погодни средства со кои може да се провали бравата, провалување со откривање на тајната шифра, отварање со оригинален клуч до кои дошле со помош на кражба, користење на експлозив, носење на касата во друга просторија и провалување. Најчест начин на провалување на касата е на механички пат. При самиот избор на касата провалниците најчесто водат сметка тоа да биде каса во која се смета дека има највеќе вредни предмети. Како и кај останатите провални кражби, најголемо значење во нивното расветлување имаат трагите. Во самата постапка за трагање по извршителите треба да бидат ангажирани искусни криминалисти за да може да се дојде до брзо откривање и расветлување на случајот. Покрај стандардните оперативно –тактички мерки и истржни дејствија многу често се користат и евиденции според начинот на извршување на кривичните дела, евиденцијата на легитимирани сомнителни лица, соработничките и оперативните врски и сл.

2.Криминална ситуација

Под криминална ситуација се подразбира целокупната ситуација на извршувањето на кривичното дело, односно сите околности под кои е тоа извршено.²² Тука се вбројуваат елементите што се однесуваат на територијата, климатските, демографските и сите други околности и услови на местото и на времето на извршувањето на кривичното дело. Целокупната состојба на условите кои биле, или не биле во прилог, во однос на извршувањето на кривичното дело, ја претставува криминалната ситуација како карактеристика на кривичното дело.

Провалната кражба на домови, објекти, претпријатија вклучува насилно кршење, влегување и одземање на добра од имотот. Сето тоа се случува во определен ден од денот или ноќта во определен месец од годината. Извршителите на кривичното дело избираат најпогодно време за да го извршат делото, а се со цел да не бидат видени од очевидци и да не бидат забележани од околината. Па во однос на тоа делото најчесто го извршуваат ноќе за да ја искористат темнината и полесно да го одземат објектот на кражбата. Доколку извршуваат провала на каси, најчесто тоа го прават ноќно време, не само поради тешкотијата да бидат забележани, туку и поради тоа што во објектот нема раздвиженост на вработени лица, само во определени исклучоци кога има надзор од чуварска служба.

Во однос на објектите на кражба, најчесто избираат полесно пристапни објекти, каде ќе можат полесно да влезат, да извршат провала и кражба и полесно и побрзо да избегаат без да бидат видени.

3.Траги

Една од битните алки на системот на криминалистичките карактеристики на кривичните дела претставуваат и трагите на кривичното дело.Трагата е материјална појава која настанува како резултат на заемното дејствување кое се случило при некој настан или во врска со некој настан, а во себе содржи

²² Водинелиќ, В., Криминалистика, Скопје, 1985, стр. 153

елементи кои овозможуваат да се утврди неговото потекло, односно да се идентификува неговиот предизвикувач.

Според К.Јовановиќ „под трага на кривичното дело во криминалистиката се подразбира секоја видлива или со голо око невидлива материјална промена, настаната на лице место, на жртвата или на сторителот, во врска или во ситуација на извршување на кривичното дело „²³

Од самата дефиниција за трагите може да се извлече заклучок за местата на нивното пронаоѓање, а тоа се : местото на извршувањето на кривичното дело, сторителот и жртвата. Многу важно за трагите е да се потенцира нивната важност и да се истакне нивната вредност во кривичната постапка бидејќи нивната вредност зависи од нивната подобност за откривањето на кривичното дело, како и за откривањето на сторителот. За да може трагите да послужат за таа цел, треба да се доведат во врска со кривичното дело.

Трагите се делат на:

- Траги на местото на настанот
- Траги на осомничениот (извршителот на кд)
- Траги на жртвата

Бидејќи кривичното дело тешка кражба не е контактено кривично дело, поточно кај ова кривично дело нема примена на насилство, закана итн. (бидејќи доколку тоа би било така, тогаш би станувало збор за друго кривично дело – разбојништво или разбојничка кражба), нема директно соочување на сторителот и жртвата, токму поради тоа, трагите кај жртвата отсутуваат.

Во однос на фазите во кои можат да настанат трагите, се разликуваат:

- трагите кои настанале во фазата на подготвување на кривичното дело,
- траги кои настанале во фазата на извршувањето на кривичното дело,
- траги кои настанале по извршувањето на кривичното дело.

Во зависност од начинот и средствата на извршување кај тешките кражди, најчесто постојат следниве траги кои потекнуваат од сторителот:

²³ Водинелиќ, В., Криминалистика, Савремена администрација, Београд, 1985, стр. 153

- Траги од папиларни линии;
- Траги од стопала;
- Траги од дланки;
- Траги од крв;
- Траги од измет и други излачевини;
- Траги од плунка;
- Траги од нокти;
- Траги од мирис и пот.

Останатите траги можат да бидат траги од средствата на извршување, возила, земја и прашина, боја и лак, стакло, облека и влакна, а во одредени случаи постојат и одредени предмети кои потекнуваат од сторителот, како на пример: догорче од цигари, кибрит, табакера, капа, марама и слично.

Криминалистичко-оперативното користење на пронајдените траги и предмети, утврдените други факти и околности и собраните оперативни информации овозможуваат правилно користење на индицијалниот метод на докажување. Тоа е доколку сторителот не е затечен во вршењето на тешката кражба или фатен непосредно по извршувањето на кривичното дело во првиот зафат на органот за внатрешни работи. Врз таа основа и собраните индицијални факти се одредуваат адекватни верзии за можниот круг на осомничени лица, или ако тоа не е можно, тогаш средината од која треба да потекнува сторителот на кривичното дело тешка кражба.

3.1. Траги од орудија

При самото извршување на различни кривични дела сторителите многу често употребуваат различни видови на орудија. При изборот на орудијата кои ќе бидат потребни за извршување на кривичните дела, сторителите се раководат најпрвин со целта која ја имаат поставено, потоа со знаењето, искуствата и

способноста да ракуваат со даденото орудие. Покрај тоа на тој избор често влијаат и конкретните услови од лице место.

Некои сторители – повратници често употребуваат исти орудии, обично во рамките на својот специфичен начин на извршување на кривичното дело, а други пак постојано ги менуваат средствата за извршување на кривичните дела или дури на лице место пронаоѓаат соодветен алат и помошни средства.

3.1.1. Видови на орудии

Сите орудии кои се користат при извршување на кривични дела, според различни критериуми, можеме да ги поделеме во повеќе групи и тоа: орудии по основ на нивното потекло и орудии по основ на нивното делување.

- Според нивното потекло, сите орудии можеме да ги класифицираме на :
 - Алат кои се употребува во разни занаети, занимања и домаќинства Тука на пример спаѓаат: бургии, одвртки, ножици, секири, коси, пили, турпии, клешти, ножеви, чекани, дикели итн.
 - Специјални орудии, кои ги произведуваат самите сторители на кривични дела исклучиво со цел да ги употребат при вршење на кривичното дело. Тоа се на пример “прасечка нога”, “балерина”, калауз и сл.
 - Пригодни средства и предмети, кои сторителите ги наоѓаат готови или само ги прилагодуваат да бидат погодни за извршување на кривичните дела. Такви средства се на пример: железна прачка, парче од метална цевка, парче од жица, парче од лим.
- Според начинот на нивното дејствување, сите орудии можеме да ги класифицираме во повеќе групи, од кои битно е да се споменат само оние кои најчесто се применуваат при извршување на кривичните дела:

- сечила, кои можат да бидат со едно сечило (нож, секира) или со две сечила (клешти, разни ножици и сл.);
- пили;
- дупчалки: разни видови бургии;
- орудија за дупчење: бодеш, шила, бајонети, вили;
- орудија за стругање: разни видови на турпии;
- орудија за провалување: полуги, кускии;
- орудија за копање: дикели, ашови и сл.;
- тапи орудија: чекани, големи чекани и сл.

3.1.2. Видови траги од орудија

Сите траги кои можат да ги предизвикаат претходно наведените орудија може да се групираат во две поголеми групи:

- површински, кои настануваат на тврди површини
- релјефни, кои настануваат на разни предмети.

Меѓу овие траги разликуваме:

- втиснатини, кои настануваат од удар и притисок;
- пресеци, кои настануваат со сечење и пилење;
- гребнатини, кои настануваат со стругање, гребење, лизгање и сл.;
- дупнатини, кои настануваат со дупчења.

3.1.3. Фиксирање на траги од орудија

Пронаоѓањето на траги од орудија, обично не прават големи тешкотии, бидејќи овие траги лесно се забележуваат на провалени, скршени, пресечени и на друг

начин оштетени објекти. Пронајдените траги од орудија најдобро се обезбедуваат ако се одземе предметот на кој се наоѓаат трагите при што мора видно да се обележат и заштитат од евентуални оштетувања за време на транспортот. Ако предметите со трагите од било кои причини не можат да се одземат, тогаш трагите мора да се фиксираат на самото место на криминалниот настан.

Тоа се прави на следниот начин:

- површински траги директно се фотографираат со размерна фотографија;
- релјефните траги претходно се запрашуваат со талк, па потоа во нив се втиснува парче од омекнат пластелин. Откако пластелинот ќе се извади од трагата, на него се наоѓа негативен отисок од трагата. За да се добие позитивен отпечаток, околу пластелинот се прави калап што одговара, во кој се влива гипсена каша. На тој начин се добива позитивен мулаж од трагата.

За мулажирање релјефни траги од орудија во последно време се повеќе се користат пластични силиконски маси кои имаат големи предности над сите останати познати методи за фиксирање на релјефни траги. Откако отпечатоците ќе бидат направени од овие еластични маси, тие можат да се виткаат и да се доведуваат во сакани положби кои ги олеснуваат испитувањата. Со помош на овие маси се фиксираат и траги од дупчење, бидејќи отпечатокот може да се извлече од вдлабнатините, а отпечатоците направени со овие маси многу се добри за чување и ракување, бидејќи не се подложни на кршење и оштетувања од друг вид, на кои се подложни гипсените мулажи.

3.1.4. Идентификација на траги од орудија

Врз основа на фиксирани траги може да се идентификува орудието од кое трагата потекнува, по фиксирањето на трагата прва задача е да се пронајде

“сомнителното” орудие, со цел од него што побргу да се земе материјал за споредување.

Внимателното и темелното проучување на трагите на местото на криминалниот настан ќе покаже на некои особини на орудијата со кои можела да се направи трагата. Тие особини овозможуваат да се одреди видот и поблиските обележја на орудијата и на тој начин многу се стеснува кругот на интересните орудија. Врз основа на тие податоци и други информации до кои се доаѓа по оперативен пат, треба да се настојува што побргу да се најде орудието.

3.2. Траги од сечило

Секирите, ножевите и другите сечила, претставуваат посебен вид на орудија и оставаат специфични траги, па затоа се изделуваат од останатите траги од орудија. Кога со секира или со нож се сече некое дрво, тогаш на засеците и пресеците, како и на иверицата остануваат траги од сечила во вид на површински избраздени паралелни релјефни бразди. Тие бразди остануваат од разни назабувања и други дефекти, кои орудието ги прима на своето сечило во текот на употребата, а по својот облик, големина и положба, се карактеристични токму за даденото орудие, па според тоа се многу добро средство за идентификација на сечила со трага фискирана на местото на криминалниот настан.

За успешно идентификување треба да се обезбеди следниот материјал:

- делови од дрво и деланки, од местото на криминалниот настан на кои се наоѓаат траги од сечилото.
- делови од дрво од ист вид, како што е дрвото од местото на криминалниот настан.
- сечило за кое се претпоставува дека е употребено при извршување на кривично дело.

Постапката за идентификација е следната: со сомнителното сечило се сече дел од дрвото, под слични услови во кои е сечено, при извршување на

кривичното дело. На тој начин експериментално се добиени траги за споредување. Потоа на компаративен микроскоп се споредуваат трагите од местото на криминалниот настан со трагите за споредување. Споредувањето се однесува на обликот, големината, длабочината и меѓусебната положба на паралелните бразди на трагите, кои ги одразуваат индивидуалните карактеристики на сечилото. Ако во оваа смисла се утврдува истовидноста се тврди дека двете траги се предизвикани со исто сечило, односно дека сомнителното сечило е употребено за извршување на кривичното дело.

3.3. Траги при недозволено отворање на брави

Кај провалните кражби во станови, продавници и магацини, возила, гардероби, автомати, касети, сефови, челични ормани и каси, сторителот најпрво треба да ја совлада бравата. Бравите можат да бидат многу различни по вид и конструкција, затоа и начинот на нивното неовластено отворање, разбивање и совладување ќе биде различен.

Без оглед дали бравата е совладана со примена на груба сила или со убава вештина, во секој случај при тоа остануваат корисни траги, кои многустрано придонесуваат за пронаоѓање на провалникот. Секогаш кога при извршување на кривично дело се употребува некое орудие, тоа остава на бравата и на нејзината внатрешност свои траги, па според нивната положба, големина и облик, можат да се создаваат визии за видот на употребеното орудие, што многу го олеснува прибирањето на материјалите за споредување. Од друга страна со стручно проучување на насилно отворена брава, може да се заклучи дали сторителот е специјалист од таа струка или заради одредени прилики се одлучил за одреден начин на извршување, што овозможува да се одреди и да се стесни кругот на сомнителните. Мораме да констатираме дека ниту една брава не е апсолутно сигурна.

Недозволените отворања на поедини брави, најчесто се олеснети со некои конструктивни недостатоци на бравите. Два начини се основни за совладување на бравите:

- отклучување на бравите со некоја подесна справа за отклучување
- насилно отворање на бравата.

3.4. Траги при недозволено отворање на каса

Посебен вид на провални кражби, претставуваат провали на каси. Познати се различни системи за отворање на каси, од кои најкарактеристични се:

- механичко сечење на сидовите на касите со помош на бормашина и специјални орудија, кои во криминалистиката се нарекуваат “прасечка нога”

Техниката се состои во тоа што сидовите на касата со бормашина се дупчат низа дупки во форма на буквата П, а меѓупросторите на тие дупки се кинат со помош на прасечка нога, која функционира по принцип на нож за отворање на конзерви.

- сечење на сидовите на касите со помош на апарати за заварување (швајц-апарат)

Овој начин поретко се применува, бидејќи извршителите ризикуваат да бидат пронајдени на дело, заради бучава и карактеристична светлост, која се создава при вакви операции.

- кружно пресечување на сидовите на касите, кое се изведува со помош на специјални провалнички справи “шутер-кутер” или “балерина”

Оваа направа е составена од два дела: од дел кој личи на бормашина за метал и дополнителен дел во облик на буквата П, на чии краеве се наоѓаат остри челични ножеви. Направата со помош на бормашина се прицврстува на сидот на касата, а потоа дополнителниот дел се врти и се сече кружен отвор на сидот на касата.

- со експлозив касата поретко се провалува, заради звукот кој се создава при експлозијата.
- со помош на игли: овој начин го применуваат само провалници од висока класа, но само кога се работи за каси, чии брави имаат помалку комплицирани механизми. Техниката се состои во тоа што со долги челични игли се дупи едно по едно перо во механизмот на бравата, при што се прати и звучниот ефект, кој при таа операција се постигнува.

4. Личност на сторителот

Провалниците ²⁴ се вид на професионални извршители на кривични дела, специјализирани за вршење на провални кражби. Лица кои се одликуваат со изразена ладнокрвност и дрскост. Лица кои можат да извршат цела серија на кривични дела. При вршење на делата често им помага претходната професија, при што настојуваат да развијат сопствен стил на „работа„. Кражбите во принцип темелно се подготвуваат. Во самата подготовка влегува: изборот на погоден објект, обезбедување на соучесници во објектот, информирање за вредностите и местото каде се наоѓат, утврдување на најпогодно време, претходно испитување на објектот, пронаоѓање на купувач за украдените предмети итн. Провалниците – извршителите на тешки кражби, многу често избираат објекти во кои знаат дека има сефови, каси и сл., бидејќи со провала на истите и одземање на паричните средства или другите вредни предмети од нив, им носи сигурна и огромна заработка. Но, за да го извршат таквото дело, неопходно им е потребно на почетокот добро планирање на провалата и кражбата, преку разгледување на сите аспекти.

Некои провалници се сурови крадци кои ќе го провалат прозорецот на објектот, ќе влезат во празен дом, а сето тоа со минимална подготовка, а додека пак други претходно го планираат делото и подготвуваат стратегија за нападот. Во урбаните области и нивните предградија, искусните провалници провалуваат со цел да ги избегнат областите на градот со повеќе жители. Сепак, одлуката дали провалната кражба да се изврши во места каде има поголема или помала фреквенција на луѓе може да биде зависна и дополнета од времето од денот за кој провалната кражба се планира: кога „оперираат“ на дневна светлина, искусните провалници го минимизираат ризикот да бидат забележани и приведени од страна на полицијата со избор на цели.

Професионалните провалници се одликуваат со карактеристики по кои се разликуваат од нивните останати колеги и по кои се истакнуваат од нив самите како провалници.

Карактеристиките на добар провалник вклучуваат:

²⁴ Алексић, Ж., Шкулић, М., Жарковић, М., Лексикон криминалистике, Београд, 2004, стр. 270

- техничка компетентност,
- одржување на личниот интегритет,
- специјализација во провална кражба,
- финансиски успех,
- способност да се избегне затворската казна.

5. Жртва

Жртва е лице оштетено со кривичното дело. Обично е пасивен субјект на кривичното дело, жртва на насилен деликт и сл.

Кај кривичното дело тешка кражба, жртва е лицето кое е оштетено, т.е. лицето чиј предмет, вредност или добро е одземено. Жртвата е еден од факторите кој влијае врз криминалитетот. Тоа значи дека жртвите со некои нивни постапки директно влијаат врз криминалците за да извршат определено кривично дело. Па така, често пати, жртвите не ги обезбедуваат во целост нивните вредни предмети, а доколку имаат каса, сеф или слична друга кутија за чување на пари и други вредни предмети ја чуваат на видно место, место кое ги мами криминалците. Жртвата е најзаинтересираната личност за да се открие кривичното дело. Затоа таа соработува со полициските службеници, за да им даде одредени информации и тие да можат полесно и побрзо да го пронајдат провалникот.

Што да се направи најпрво откако ќе се забележи дека била извршена тешка кражба?

Потребно е да се направи листа на сите украдени предмети и било каква штета во домот. Ова е потребно за полицијата и за осигурителните компании за да се внесе во нивните извештаи. Ако биле украдени кредитни картички треба да се информира банката или компанијата на кредитната картичка веднаш. Ако лицето поседува домашна полиса за осигурување, треба да се информира компанијата за осигурување и да се побара формулар. Ако некои официјални документи како што се заштеди, пензија, кирија, личните документи, пасош или

возачка дозвола се украдени, треба да се информира органот што е надлежен за нив што е можно поскоро.

КРИМИНАЛИСТИЧКО ПОСТАПУВАЊЕ ПО ДОЗНАВАЊЕ ЗА ПОСТОЕЊЕ НА КРИВИЧНО ДЕЛО ТЕШКА КРАЖБА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПРОВАЛИТЕ НА КАСИ

1. Начин на дознавање за постоење на кривично дело тешка кражба

Кривичното дело тешка кражба најчесто се дознава со пријава од оштетениот. Овој вид на пријавување на кривичното дело е со најмал процент на лажни пријави а побудите за извршување на ваквите дела е очигледен се е со цел да се стекне што поголема противправна имотна корист. Кога станува збор за непријавување на кражбите најчести мотиви можат да бидат малата штета што е направена, недовербата во институциите на прогонот и правосудството, страв од лицето кое е осомничено, срам или пак извршителот на кривичното дело е роднина.

Кривично дело може да се дознае и со пријава од граѓаните, анонимни и псевдонимни пријави, јавно озборување и средства за јавно информирање итн. Органите за внатрешни работи исто така е еден од начините за дознавање за кривичното дело тешка кражба каде посебно доаѓа до израз активноста на полициските службеници на секторот. При приемот на кривичната пријава треба да се соберат што повеќе информации за местото, времето, средството и начинот на извршување на украдените предмети и нивната вредност, потоа дали некој го видел сторителот или дали бил еден или повеќе сторители, како и во кои лица се сомневаме, како можен сторител и фактите и околностите кои одат во прилог на таквото сомнение.

По приемот на кривичната пријава потребно е веднаш да се превземат мерки на обезбедување на лице местото, да е забрани секакво доаѓање и движење на местото на кражбата бидејќи кај тешката кражба можат да се најдат многу

релевантни траги кои ќе одат во прилог за расветлување на случајот. Во текот на самиот увид треба да се обрати внимание на сите видливи траги но и на микро трагите, како и на присутните предмети кои треба детално да се опишат и фиксираат.

Освен тоа, врз основа на затекнатата состојба на лице место, кај тешката кражба потребно е да се констатира дали се работи за професионален сторител или е во прашање криминална активност на помалку упатен сторител. Треба да се утврди дали се работи за повеќе сторители, дали сторителот ги познава условите и околностите на местото каде е извршено кривичното дело, дали биле потребни и кои се припремни дејствија, патот на доаѓањето и заминувањето на сторителот, кои предмети се одземени и нивната вредност и кој може да се јави како сторител, односно кој е кругот на лица меѓу кои треба да се бара сторителот.

Најчести начини на дознавање на кривичното дело тешка кражба се:

- пријава од оштетен и други сведоци;
- самопријавување на извршителот;
- „свеж чин“ – in flagranti.

1.1.Пријава од оштетен и други сведоци

Еден од најчестите начини на дознавање за постоење на кривичното дело е пријавата од оштетениот. Овој начин е доста сигурен. Но, сепак, во практиката се случуваат и лажни пријавувања. Претерувањето и преувеличувањето на настаните могу често се придружни елементи на вистинитата пријава. Зошто велиме дека овој начин е доста сигурен. Од едноставна причина што оштетениот е заинтересиран за разјаснување на фактичката состојба, бидејќи со кривичното дело се загрози неговите витални интереси: имотот, физичкиот интегритет или честа и угледот и сл.. “Пријавата ќе биде субјективно

обоена, но во себе ќе содржи објективно јадро, кое треба да се провери и утврди”.²⁵

1.2. Самопријавување на извршителот

Ваквиот извор на дознавање за сторени кривични дела во практиката е редок. Но, сепак постои. Самопријавата може да биде вистинита или неvistинита. Практиката не подучува дека можни се следниве ситуации:

- самопријавата е вистинита;
- самопријавата е несвесно неvistинита;
- самопријавата е лажна.

Најчесто, сторителот поднесува вистинита пријава ако го извршил делото во состојба на голема растревоженост, ако се покајал за делото што го сторил, ако психичкото влијание е големо врз неговата личност, ако е подготвен да ја издржи казната што ќе му следува и сл. Ваквото однесување е карактеристично за случајните и сторителите од небрежност. Или, пак, за невротичните лица кои не можат да ја поднесат душевната напнатост. Доколку професионален криминалец или сторител од страст го направи ова, тогаш тоа е направено од сосема други побуди и мотиви. Имено, жртвуваат помало зло за поголемо зло. На тој начин сакаат да ја прикријат организацијата која стои позади нив или да ја подобрат својата положба пред судот, особено ако се наоѓаат пред откривање и пред нивно лишување од слобода.

Што се однесува, пак, до лажната самопријава, истата можат да ја поднесат како душевно здрави, така и болни лица. Обично тоа се прави за: непостојно кривично дело и за постојно кривично дело што го извршил некој друг. Така на пример, душевно здравите лица поднесуваат лажна самопријава за некое полесно кривично дело со цел да го прикријат потешкото. Исто така, во практиката, се случува финансиски добро ситуиран сторител да поткупи сиромашен човек за тој да ја преземе вината врз себе си. “Благородните

²⁵ Vodinelik, V., op. cit., 80. наведено според Џуклески, Г., Вовед во криминалистика, Соларис Принт, Скопје, 2009, стр. 60-79

мотиви, исто така, можат да предизвикаат лажна самопријава: љубов спрема родителите и децата, браќата, сопругот, љубовниот партнер, чувство на другарство и пријателство“ итн.²⁶

Самопријавувњето, несомнено, претставува спротивен акт на природниот нагон за самоодржување. Затоа, многу внимателно треба да се постапува при ваквите ситуации и секогаш да се има во предвид можноста од соодветно соочување со душевно болно лице.

1.3. „Свеж чин“ – In flagranti

Ваквиот начин на дознавање за постоење на кривичо дело, во основа, е редок но сепак во практиката е присутен. Всушност, се работи за ин флангранти ситуација, односно затекнување на сторителот во моментот на извршувањето или непосредно потоа. Лицето затечено при извршувањето на кривичното дело кое се гони по службена должност, може да го лиши од слобода не само овластеното службено лице на органите за внатрешни работи, туку и секој граѓанин. Под затекнување при извршувањето на кривичното дело не се подразбира само моментот при извршувањето (на пример, кршењето кај провалните крајби и сл.), туку и затекнувањето при вршење на други активности кои се блиски на извршувањето (на пример, затекнување со предметите кои потекнуваат од извршувањето на делото и сл.).²⁷

2.Криминалистичка контрола

Криминалистичката контрола претставува систем на организирани и на плански предвидени оперативно-тактички мерки и активности, заради спречување на различни појави, како и на причините и последиците на тие појави.²⁸ Основна карактеристика на оваа оперативна дејност, е тоа што се

²⁶ Vodinelik, V., op. cit., 80. наведено според Џуклески, Г., Вовед во криминалистика, Соларис Принт, Скопје, 2009, стр. 60-79

²⁷ види повеќе кај Милошевиќ, М., Организација и функционирање полиције у кривичном поступку, Београд, 2005 година, стр. 54

²⁸ Џуклески Г., Прирачник за соработничка мрежа, Скопје, 2005, стр. 13

презема секогаш кога има општо сомневање, т.е. општа индиција, а не конкретна индиција, како што е тоа случај со криминалистичката обработка. Самиот надзор на конкретните криминогени фактори, објекти и на самата криминогена средина ја чини суштината, односно содржината на криминалистичката контрола. Криминалистичката контрола се врши секогаш согласно со принципите на полициското работење, без пречекорување на овластувањата од страна на овластените службени лица, коешто носи до кршење на човековите права, а со тоа се дава негативно мислење за полицијата и за тоа кого таа треба да штити, интересите на државата на прв план, или пак на граѓаните.²⁹

3.Криминалистичка обработка

Криминалистичката обработка за разлика од контролата се применува откако настанот, т.е. криминалниот настан ќе премине во втората фаза, а тоа значи, дека веќе имаме основано сомневање дека одредено лице е сторител на кривично дело и е започната детална истрага со цел, прибирање на докази коишто во доволна мера ќе зборуваат за виновноста на осомничениот или пак, истиот ќе го симнат од листата на осомничени за стореното дело, доколку доказите се негативни.

Под криминалистичка обработка се подразбира, организиран и планиран систем на сите оперативни тактички мерки и истражни дејствија со цел да се спречи криминалитетот, насочени кон откривањето и кон утврдувањето на конкретно кривично дело и на неговиот сторител, а врз основа на претходно осознаени индиции. Иако на некој начин се слични, затоа што и двете претставуваат оперативни дејствија, сепак во основа и во функции се различни. Така, криминалистичката обработка, се разликува од криминалистичката контрола по нејзината цел и по методологијата, односно методите на работа на истата. Согласно ова, мора да се напомене, поточно да се наведе дека истражните дејствија се карактеристични само за криминалистичката обработка и се применуваат само во случаи на вршење на истата, т.е. криминалистичката обработка врз одреден случај, додека пак

²⁹ Котески, М., Криминалистичка тактика 2, Скопје, 2009, стр. 12

оперативно-тактичките методи се преземаат и во двете горенаведени оперативни дејности.

4.Оперативно – тактички мерки

Врз основа на поставените верзии следува план на оперативни активности кои содржат оперативно тактички и истражни дејствија со чија реализација се проверуваат поставените верзии. Користејќи го индицијалниот метод, оперативната активност се насочува кон трагање на украдените предмети и за проверка на индициите пронајдени на местото на извршување на тешката кражба - пред сè, трагите и предметите, а со примена на елиминација се стеснува кругот на осомничените лица. За таа цел од оперативно-тактичките мерки и активности најчесто се применуваат:

- службен (информативен) разговор;
- употреба на криминалистичките евиденции.

4.1.Службен разговор

Со лицето кое ќе го пријави кривичното дело треба да се изврши разговор и да се соберат што е можно повеќе информации за важните факти и околностите кои се значајни за расветлување на кривичното дело. Во текот на разговорот треба да се посвети поголемо внимание на тоа дали се работи за еден или за повеќе сторители, потоа дали сторителот е познат или непознат, доколку може да се даде личен опис на сторителот, начинот на неговото однесување, времето и местото на извршување на кривичното дело, за можноста за оставање на траги кои ќе бидат искористени како материјални докази, можност од собирање на таканаречени идеални докази (вербални искази од очевидци на местото на настанот), но исто така треба да се води сметка да не станува збор за фингирано кривично дело.

Службениот (информативниот) разговор претставува своевидна општествена комуникација што за потребите на криминалистичката наука и практиката се дефинира како основен појавен облик на собирање известувања од граѓани.³⁰

Под поимот, собирање известувања од граѓаните се подразбира и неформално земање и протоколирање искази од граѓаните при постапувањето по конкретен оперативен предмет во рамките на оперативната дејност.

Ивестувањата во оперативната дејност се собираат од сите категории на граѓани и тоа:

1. оштетени како сведоци,
2. други потенцијални претпоставени (презумптивни) сведоци,
3. потенцијални осомничени лица,
4. обвинети и притворени лица,
5. осуденици во затворски установи,
6. потенцијални вештаци или стручни лица.⁶⁷

Ваквата дејност е комплексна и планска дејност што се презема во рамките на преткривичната постапка. Таа не е ниту едnodимензионална, ниту еднострана. Таа се подразбира како обострана подготвеност од страна на овластените службени лица и граѓаните.

Во разговор со жртвата (оштетениот) на кривичното дело се доаѓа до следниве информации:

- услови за чување на предметите од кражбата, обезбеденост на објектот;
- времето кое е поминато од последната контрола на состојбата;
- лица кои знаеле или можеле да знаат за присуство на предметот, за (не) обезбеденоста, вредноста;

³⁰ Ангелески, М., Оперативна криминалистика, Скопје, 2005, стр. 226

- лица кои можеле да дојдат до предметот заради нивни специфични својства (магационер, чувар итн.);
- лица кои биле способни да ја извршат кражбата (лица со посебни занимања и професионални способности) како што се на пример: механичар, клучар, бравар, електричар итн;
- околностите кои како пропуст или пропуштање од страна на сопственикот придонеле за извршување на кражбата;
- значењето на украдениот предмет за оштетениот (во случај кога кражбата е извршена од ниски мотиви);
- вредноста на предметот;
- безбедносните прилики и гласини за претходно извршени и непријавени кривични дела итн.

4.2.Криминалистички евиденции

Криминалистичките евиденции се важен дел во криминалистичката контрола и криминалистичката обработка, а во некои случеви и пресудни елементи во разрешувањето на криминалниот настан. Денеска ваквите евиденции се водат со помош на комјутерски дадотеки, што ја олеснува работата на криминалистот и во голема мера ја забрзува постапката за фаќање и приведување на лицето кое е можен сторител на конкретното кривично дело. Но постојат случаеви кога евиденциите се водат рачно што незначе дека ваквите евиденции немаат свој придонес во разрешувањето на кривичните дела и пронаоѓањето на нивниот сторител. Постојат повеќе криминалистички евиденции, чии основи на поставеност на картотеките и полезност во криминалистичката оперативна работа нудат најразлични видови на помош на криминалистот, при откривањето на имотните деликти, посебно КД тешка кражба, а особено провалите врз каси.

Во криминалистичката практика се водат повеќе видови на евиденции³¹:

- Општа азбучна картотека
- Криминалистичка евиденција според начинот на извршување на кривични дела (т.н. МОС евиденција)
- Евиденција на прекари
- Евиденција на лажни имиња
- Евиденција на особени белези
- Фото-албум на криминалци
- Евиденција на украдени и исчезнати предмети
- Евиденција на кривични дела со непознат сторител
- Евиденција на оштетени лица
- Казнена евиденција
- Досие за лица
- Евиденција за определелена категорија на делинквенти
- Евиденција на сомнителни лица
- Евиденција на определени објекти
- Дактилоскопски евиденции

Општата азбучна картотека

Во општата азбучна картотека (општиот азбучен индекс) се наоѓаат регистрациони податоци за сите лица што се евидентирани и во која било друга криминалистичка евиденција, како и податоци за лица кои што воопшто не се регистрирани во останатите евиденции. Таа упатува на тоа какви податоци за определено лице постојат и каде можат да се најдат. Во неа се евидентираат:

- лица против кои е поднесена кривична пријава;
- лица врз кои се врши локален зајакнат надзор;
- лица што биле објект на потрага;
- лица за кои по барање на заменик Јавен обвинител или истражен судија се собирали известувања;

³¹ Ангелески, М., Оперативна криминалистика, Скопје, 2005, стр. 428

- лица закои се водат досиеја;
- лица што се дактилоскопирани;
- лица што се предмет на интерес на Службата за јавна безбедност итн.

Криминалистичка евиденција според начинот на извршување на кривични дела (т.н. МОС евиденција)

МОС евиденцијата се темели на регистрирање оперативни податоци според следниве карактеристики:

- Начин на извршување (modus operandi);
- Време на извршување (tempus operandi);
- Место на извршување (locus operandi);
- Средства на извршување (instrumentum operandi);
- Објект на криминален напад;
- Предмет на кривичното дело (corpus delicti);
- Траги од кривичното дело;
- Подготвителни дејствија и посебни околности што ги користи сторителот итн.

Евиденција на прекари

Прекарите се можеби нешто кое е многу старо, меѓутоа сепак евиденциите за прекари ја олеснуваат криминалистичката работа. Ваквите евиденции често не содржат никакви други податоци освен прекарот на сторителот на кривичното дело кое е предмет на нашето истражување (посебно доколку се работи за непознат сторител). Меѓутоа, многу често ваквите евиденции се покажуваат и корисни, посебно при соработката со информатор кој потекнува од криминална средина (вигилант). Така, вигилантот најчесто известува за некој кој го знае само според прекарот и никакви други информации не можеме да добиеме за соодветната личност. Затоа се корисни ваквите евиденции, со чие

прелистување можеме да добиеме информации кои натаму би не насочиле во криминалистичката обработка.

Треба да се познаваат животните навики и психологијата на виновникот на класичниот криминалитет, па да се сфати колку грешат оние кои ја потценуваат важноста на оваа оперативна картотека.³² Користењето на оваа евиденција се врши така што се бара определено непознато лице кое е можен сторител на извршено кривично дело, при што се составува список на тие лица и се вадат сите картони на прекари на лицето што се бара. Препорачливо е оваа евиденција да се користи комбинирано и со другите видови евиденции (лажни имиња, фото – албум итн).

Евиденција на лажни имиња

Лажните имиња најчесто ги користат криминалците кои веќе биле на отслужување на казна затвор со цел да го избегнат надзорот од државните органи, или пак со цел да добијат помала казна при следното судење кога би биле осудени како криминалци кои првпат прават кривично дело. Со помош на евиденциите за лажни имиња се утврдува идентитетот на лицата кои се кријат под лажни имиња. Треба да се испишат онолку картони колку што има лажни имиња, на кои се додава картонот со вистинското име и потребните генералии.³³ Во секој картон се внесуваат податоци за познатите лажни идентификациони податоци на евидентираното лице: презиме, име, датум и место на раѓање, личен опис итн.

Евиденција на особени белези

Се работи за евиденции кои најчесто ги содржат видливите посебни белези на сторителот на кривичното дело. Под особени белези се подразбираат очигледни обележја на човековото тело според кои определено лице може да се препознае: тетоважа, брадавица, лузна, бемка, грбавост, говорни недостатоци итн. Од пракса гледано, жртвите или сведоците најчесто можат да се сетат на видливите белези на телото на сторителот, како на пример тетоважи, лузни, недостатоци на екстремитетите и сл. Картоните и записите се систематизираат

³² Vodinelik, V. Kriminalistika, treto izdanie, Savremena Administracija, Beograd, 1976, str. 82

³³ Vodinelik, V. Kriminalistika, treto izdanie, Savremena Administracija, Beograd, 1976

според делови од човековото тело на кое се наоѓа белегот, како и според видот на белегот.

Фото-албум на криминалци

Ваквиот албум, како мошне битна евиденција, треба постојано да се обновува и дополнува. Тоа е потребно затоа што доколку фотографијата е стара, сведокот или жртвата, свикани на идентификација на сторителот во просториите на МВР, би можеле да пројдат преку соодветната фотографија без да можат да го идентификуваат.

Албумот содржи фотографии кои се распоредени според два основни критериуми: прво според полот и второ, според основната поделба на кривичните дела. Се делат во две групи, според полот, а тие групи понатаму се делат на подгрупи според видот на кривичното дело и специјализацијата на сторителот. Тие подгрупи натаму се делат според староста и висината на сторителот. Под фотографиите нема генералии туку само фотоброеви, за да не дојде до злоупотреба на информациите. Се разбира, најпрво пријавителот на кривичното дело мора да даде опис според кој ќе се бара идентификување на фотографиите најблиски до описот даден од пријавителот, кои ќе бидат изведени пред истиот.

И покрај тоа што оштетениот и другите сведоци, најчесто луѓето се навикнати да ги гледаат право во лице, сепак е попрактично и се препорачува во фото – албумот да се внесуваат сињалетички фотографии, и тоа:

- Фотографија во десен профил
- Фотографија во анфас позиција
- Фотографија во лев полупрофил.

Евиденција на украдени и исчезнати предмети

Со оваа криминалистичка евиденција се има за цел да се пронајдат украдени или исчезнати предмети од кривично дело и да се обештети жртвата. Во евиденцијата на украдени и исчезнати предмети се регистрираат предмети од поголема вредност и на кои се наоѓаат ознаки или индивидуални

карактеристики што се препознатливи од предметите од ист вид. Евидентирањето се врши во следните случаи:

- Кога на територијата на локалниот орган за внатрешни работи ќе се случи потешко кривично дело со чие извршување се украдени или исчезнати определени предмети, а сторителот останал непознат;
- Кога сторителот е познат, меѓутоа кај него не се пронајдени цорпора деликти;
- Кога се исчезнати предмети од извршено кривично дело.

Проверката во оваа евиденција често претставува почетна точка за успешно расветлување на кривичните дела од областа на имотниот криминалитет за откривање на провалници или други имотни делинквенти.

Евиденција на кривични дела со непознат сторител

Во неа се регистрираат сите кривични дела сторени од непознат сторител. Оваа евиденција се води во вид на збирка на картони или датотека од електронски записи, во кој се внесуваат податоци класифицирани според видови на кривични дела и нивни начини на извршување (хронолошки по години на извршување на делата). Од обемот на оваа криминалистичка евиденција зависи ефикасноста на полицијата во борбата против криминалитетот (колку е пообемна толку ефикасноста е помала). Во состав на оваа евиденција влегуваат и кривичните пријави против непознат сторител кои се редат хронолошки според годината на формирање на пријавата.

Евиденција на оштетени лица

Ова е всушност евиденција на жртвите на кривични дела извршени од непознат сторител. Евидентирањето во неа е во моментот кога оштетениот поднел пријава на записник во полицијата дека е жртва на криминален напад сторен од НН лице. Казнена евиденција-Се води за сите лица кои на територијата на Р. Македонија со правосилна судска пресуда се осудени за сторени кривични дела како и за македонски државјани кои странски судови со правосилна судска пресуда ги осудиле за кривични дела сторени надвор од територијата на Р. Македонија. Се води во вид на рачна картотека или електронска датотека. При тоа за секое правосилно осудено лице се води посебен картон во кој покрај основните лични податоци се впишуваат сите пресуди на евидентираното лице. Иако со најновите законски прописи надлежноста за водење на оваа евиденција е пренесена на правосудните органи сепак македонската полиција сеуште ја води според системот на картотека.

Досие за лица

Личното досие претставува нечија документирана криминална биографија, затоа што во него покрај основните лични податоци се сместува најважната документација за криминалната кариера на определено лице. Тоа претставува обвивка (папка) во која се одлага оперативниот материјал за регистрираното лице.

Евиденција за определелена категорија на делинквенти

Во неа се регистрираат делинквенти од навика, односно професионални сторители на кривични дела кои повеќе пати дошле во судир со законот и тоа: провалници, џепчици, разбојници, измамници, макроа, нарко делинквенти, силеции, фалсификатори итн.

Евиденција на сомнителни лица

Во оваа евиденција се регистрираат лица кои било поради нивното сомнително однесување или антисоцијално поведење претходно биле легитимирани од

страна на униформираната полиција. Најважен предуслов за успешно оперативно користење на оваа евиденција е позорникарите и патролциите прецизно и непроизволно да ги пополнуваат обрасците за легитимирани лица.

Евиденција на определени објекти

Во оваа евиденција се регистрираат објекти на отворен или затворен простор кои претставуваат потенцијални криминални жаришта. Оваа евиденција помага при вршењето криминалистичка контрола т.е. дали таму навраќаат сомнителни лица, кои се тие и дали на овие места се вршат кривични дела.

Дактилоскопски евиденции

Дактилоскопијата дава особен придонес за успешно справување со криминалитетот и тоа врз основа на земени отпечатоци на папиларни линии при што може да се утврди нечиј идентитет односно да се трага по непознат сторител. Овој вид на евиденција се состои од четири подвидови на евиденции:

- Општа дактилоскопска евиденција

Претставува збирка на картони или електронски записи со отпечатоци на сите прсти од двете раце како и со неопходни лични податоци.

- Монодактилоскопска евиденција

Претставува збирка на отпечатоци на прсти најдени на местото на кривичниот настан притоа за секое монодактилоскопирано лице се формираат десет картони, односно за секој прст од двете раце.

- Хеироскопска евиденција

Претставува збирка на отпечатоци од папиларни линии на дланки

- Евиденција на отпечатоци од стапала.

Претставува збирка од картони со отпечатоци на папиларни линии на стапала на регистрираните лица - отпечатоци од петица и од прсти на нозете.

Дактилоскопските евиденции можат да се создаваат и да се водат на три начини:

- Рачно;
- Полуавтоматски

- Автоматски.

5.Истражни дејствија

При откривањето на ова кривино дело се употребуваат следниве истражни дејствија:

- Увид на местото на кривичниот настан
- Претрес на дом и лице
- Испитување на обвинет
- Сослушување на сведоци
- Вештачење

Во откривањето на сторителот особено внимание треба да се обрати на криминалистичко – оперативното значење на неговите лични траги пронајдени на местото на извршување на тешката кражба од кои некои имаат и идентификационо значење (папиларни линии). Како и сите останати траги на предметот кои го врзуваат осомничениот со лице местото, од останатите индиции во криминалистичката обработка треба задолжително да се користи покажаното знаење и стручност на сторителот, неговото познавање на местото на извршување, како и физичкото дејствување на сторителот врз кривичното дело каде повторно треба да се обрати внимание на можните траги на сторителот со оглед на лице местото и начинот на извршување на тешката кражба.

5.1.Увид на местото на кривичниот настан

По дознавањето за извршеното кривично дело имајќи ги во предвид местото, времето, начинот на извршување како и времето поминато од извршувањето до откривањето се преземаат мерки за обезбедување на лице местото со цел вршење на увид. Увидот е истражно дејствие кое се презема примарно или првенствено, а со цел да се пронајдат траги и *corpora delicti* и да се утврдат околностите под кои се случило делото.

Под увид се подразбира истражно, т.е. судско дејствие, чија содржина се состои од непосредно сетилно забележување, утврдување и разјаснување

наодделни околности и факти кои се од значење за постапката во одреден кривичен случај.³⁴

Според законот за кривична постапка (чл. 230) на РМ, увидот претставува истражно дејствие, кое се презема кога за утврдување и разјаснување на некаков важен факт во постапката е потребно непосредно сетилно забележување.

Увидот спаѓа во оние кривично-процесни и криминалистички дејства, со чија помош, на точен и објективен начин може да се утврдат фактите кои се во врска со кривичното дело, последиците врз оштетениот, откривањето на кривичното дело, доколку сторителот е непознат.

Околностите и фактите кои се откриваат со помош на увидот можат да бидат разновидни, во зависност од случајот. Сепак, најчесто увидот се презема со цел:

- Да се утврди дали постои или не, кривично дело;
- Да се утврди видот на кривичното дело;
- Да се пронајдат и утврдат доказите;
- Контрола на доказите со кои веќе се располага;
- Да се пронајде жртвата и да се утврди нејзиниот идентитет;
- Да се утврдат видот и големината на штетата предизвикана со кривичното дело;
- Да се утврдат битните елементи поврзани со кривичното дело (место, време, начин, мотив, средства итн.);
- Да се утврдат индициите врз основа на кои би се идентификувал/ле и пронашол/ле извршителот/телите на кривичното дело и евентуалните соучесници;
- Да се откријат, обезбедат и фиксираат сите траги и предмети најдени на местото на криминалниот настан.

Сите овие цели поради кои се презема увидот, се постигнуваат преку:

- преглед на местото во целина;

³⁴ Водинелиќ, В., Криминалистика, Белград, 1987, стр. 375

- преглед на нападнатиот објект и останатите предмети на кривичното дело;
- преглед на трагите на местото на настанот;
- информативно распрашување на граѓаните и оштетениот и сослушување на сведоците, доколку ги има;
- разговор со осомничениот, или негово испитување, доколку е затечен на местото на настанот.

Покрај целите поради кои се презема, увидот со своето преземање исполнува и некои задачи, кои зависат од секој поединечен случај и од видот на увидот:

1. Пронаоѓање, собирање и фиксирање на сите предмети и траги на кривичното дело. Местото на настанот за кратко време ја губи својата поранешна слика, а трагите, доколку не бидат запазени додека се врши увидот, можно е да бидат загубени засекогаш, бидејќи тие за многу кратко време ги губат својот поранешен изглед и распоред во просторот на местото на криминалниот настан.

2. Проучување на околностите на кривичното дело. Хронолошкото и логичкото поврзување на кривичното дело нè воведуваат во можноста јасно да го сфатиме делото, т.е. да создадеме сопствено сфаќање (верзија) за настанот.

3. Пронаоѓање на сторителот или формирање на круг на сомничени. На местото на настанот се пронаоѓаат траги, кои најчесто се сè уште свежи и кои во најголемиот број случаи директно нè наведуваат на сторителот на делото.

Со вршењето на увидот на местото на настанот, кај КД тешка кражба, се пронаоѓаат карактеристични траги како што се:

- траги од алати и предмети со кои е извршено делото;
- траги од обувки;
- траги од папиларни линии;

- траги од влакна;
- траги од плунка;
- траги од крв, евентуално ако се повредил сторителот вршејќи ја кражбата
- предмети кои ги оставил или му паднале на сторителот во моментот во вршењето на кривичното дело како што се: ракавици, капи, запалки, и сл.³⁵

5.2.Претрес на дом и лице

Претресот е истражно дејствие кое се презема заради пронаоѓање на скриениот извршител на кривичното дело, трагите на кривичното дело, или предметите кои се важни за постапката. Бараните предмети ги нарекуваме објекти на претресот.

За веројатноста дека одреден претрес на стан ќе биде успешен, одлучува криминалистичката процена, која се темели на сите дотогашни собрани сознанија и информации.

Во зависност од конкретната ситуација, ќе зависи кои објекти ќе се бараат во поединечниот случај, кои, помалку или повеќе го одредуваат кругот на тие објекти. Кај тешката кражба тоа се самиот извршител на кривичното дело кој се сокрил на некое место, украдените предмети и одделни предмети, кои во постапката ќе послужат како материјални докази, а тоа се:

- предмети кои послужиле како средство за извршување на кривичното дело, или биле наменети за таа цел, (на пример, разни видови на алати, машини, оружје кое послужило да се реализира присилбата);
- предмети на кои можат да се најдат траги од извршувањето на кривичното дело и на тој начин, се отвора можност за присуство на одредено лице на местото на извршувањето на кривичното дело и можните дејствија на кривичното дело на извршителот (искрвавена

³⁵ Бошковиќ, М., Криминалистичка методика, Полициска академија, Белград, 2005, стр. 113

облека, искината облека во борба, обувките со кои извршителот бил на местото на извршувањето на кривичното дело);

- предмети кои помагаат за расветлување на личноста на извршителот, неговата поврзаност во подготвувањето и извршувањето на кривичното дело и утврдување на мотивите на делото, и сите други предмети кои можат од одредени причини да бидат важни за откривање на извршителот и утврдување на неговата кривична одговорност.

5.3. Испитување на овинет

Собирањето докази од овинети лица може многу доста да помогне во расветлувањето на кривичното дело. Службените лица можат да вршат и службен разговор – испитување на обвинет што се наоѓа во притвор, но пред да биде извршен таков разговор треба да се има одобрение од јавниот обвинител.

Службениот разговор со обвинет се врши заради:

- откривање нови кривични дела извршени од еден ист обвинет против кого веќе се води кривична постапка, и негови соучесници
- откривање непознати соучесници односно откривање помагачи, јатаци кои што заедно со обвинетиот учествувале во извршувањето на К.Д
- прибирање известувања од обвинети лица како извори на сознанија за кривичните дела сторени од други сторители

5.4. Сослушување на сведоци

Пронаоѓањето граѓани за кои се претпоставува дека биле присутни на местото на извршувањето и во времето на извршувањето на кривичниот настан претставува тежок проблем (понекогаш се разрешува со интервјуирање со многу лица) со кои се соучуваат криминалистите во оперативната дејност.

Тактика на вршење службен разговор со сведоци во ништо не се разликува од тактиката на сослушување со оштетени бидејќи и во едниот и во другиот случај важат истите криминалистички правила на распрашување.

Сведокот се повикува да изнесе сè што му е познато за предметот, а потоа ќе му се поставуваат прашања заради проверување, дополнение и разјаснување. При сослушување на сведок не е дозволено служење со измама ниту поставување на такви прашања во кои е веќе содржано како би требало да се одговори. Сведокот секогаш ќе се праша од каде му е познато она за што сведочи. Сведоците можат да се соочат ако нивните искази не се согласуваат во поглед на важните факти. Соочените за секоја околност за која нивните искази не се согласуваат меѓусебно ќе се сослушаат одделно и нивниот одговор ќе се внесе во записник. Истовремено можат да се соочат само два сведока.³⁶

5.5. Вештачење

Вештачење се определува кога за утврдување или за оцена на некој важен факт треба да се прибави наод и мислење од лице што располага со потребно стручно знаење.³⁷

Пред да почне вештачењето ќе се повика вештакот да го разгледа внимателно предметот на вештачењето, точно да наведе си што ќе забележи и најде и своето мислење да го изнесе непристрасно и во согласност со правилата на науката или вештината. Органот пред кој се води постапката раководи со вештачењето, му ги покажува на вештакот предметите што ќе ги разгледа, му поставува прашања и по потреба бара објаснение во поглед на дадениот наод и мислење. На вештакот можат да му се даваат појаснувања, а може да му се дозволи и да ги разгледува списите. Вештакот може да предложи да се изведат докази или да се прибават предмети и податоци што се од важност за давање наод и мислење. Ако присуствува на увид, реконструкција или на друго истражно дејствие, вештакот може да предложи да се разјаснат одделни

³⁶ чл. 245, ст. 1-3, Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ, бр.15/2005 од 07.03.2005, 83/08 од 10.07.2008, 67/09 од 29.05.2009

³⁷ чл. 254, Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ, бр.15/2005 од 07.03.2005, 83/08 од 10.07.2008, 67/09 од 29.05.2009

околности или да му се постават одделни прашања на лицето кое се сослушува.³⁸

Кај откривањето, расветлувањето и докажувањето на тешките кражби, особено провалите врз каси, се применуваат неколку видови на вештачења:

- вештачење на отпечатоци;
- вештачење на биолошки материјал;
- вештачење на неболошки материјал.

Фингирање на тешка кражба

Кога станува збор за структурата на кривичното дело, криминалистиката разликува фази на: подготовка, извршување и прикривање/фингирање. Под поимот прикривање на кривичното дело подразбираме комплекс на дејствија кој има помошна улога во однос на извршувањето на кривичното дело, а се состои во сокривање на постоењето на кривичното дело и сторителот од околината, во прв ред од органите за откривање.³⁹

Фингирањето може да биде извршено по извршувањето на кривичното дело, но и пред тоа, како и во рамките на самото извршување.

Постојат три појавни облици на прикривање/фингирање:

- фингирање на едно кривично дело заради прикривање на вистински извршеното;
- исценирање на некриминален настан заради прикажување на извршено кривично дело;
- фалсификување на одделни докази заради свртување на преткривичната и кривичната постапка на погрешна трага.

³⁸ чл. 259, ст. 1,3 и 4, Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ, бр.15/2005 од 07.03.2005, 83/08 од 10.07.2008, 67/09 од 29.05.2009

³⁹ Водинелиќ, В., Криминалистичка тактика I, Центар за образование на кадри за областа за безбедноста, Скопје, 1995, стр. 479

Прикриеното кривично дело е навистина извршено кривично дело и неговиот сторител превзема различни мерки и дејствија за да го прикрие. Кај фингираните кривични дела пак, не станува збор за прикривање на извршеното кривично дело, туку сторителот превзема одредени активности за да ја избегне одговорноста. Тоа го прави на тој начин што на местото на настанот предизвикува измена на фактичката состојба. Виовникот не може секогаш да се задоволи со тоа што ќе го премолчи прикриеното дело, туку ги отстранува вистинските, автентичните траги и создава нови, лажни (фингирани). Тие траги треба да го докажат постоењето на фингираното дело, начинот и средството на наводното извршување, да укажат на наводниот мотив, да го префрлат сомнението врз невино лице како извршител и да укажат на наводно оштетеното лице.⁴⁰

Основни елементи и својства⁴¹ по кои трагите од фингираните кривични дела се разликуваат од вистински извршените такви кривични дела се:

- видот на трагот т.е. дали се присутни сите траги кои би морале да бидат присутни со оглед на средствата и начинот на извршување, или има и траги кои на основа на начинот и средствата на извршување не би требало да бидат присутни;
- количината, обликот и изгледот на трагот, чие својство треба да се доведе во врска со криминалистичко-тактичката ситуација во која е извршено исто вистинско кривично дело;
- положбата и локацијата на трагите, што овозможува проценка во однос на фингираноста или стварноста на трагите, со оглед на презентираниот начин на извршување на фингираното кривично дело;
- редослед на настанувањето на трагите, што е посебно значајно во криминалистичко-тактичката ситуација во која со оглед на текот на настаните, редоследот може да се утврди или претпостави, а смосто тоа да укаже на логичноста на конкретната фактичка состојба.

⁴⁰ Водинелиќ, В., Криминалистичка тактика I, Центар за образование на кадри за областа за безбедноста, Скопје, 1995, стр. 490-491

⁴¹ Бошковиќ, М., Криминалистика методика, Полицијска академија, Београд, 2005, стр. 444

Фингираните траги се предизвикуваат свесно и со намера да прикријат кривичното дело. Тоа не се вистински, автентични траги, онакви какви што би оставил вистински сторител, но во себе ги содржат вистинските, автентичните траги на постапката на фингирањето. Симултантот се обидува да создаде траги што личат на трагите што настануваат кај автентичните кривични дела. Се случува трагите на некриминален настан да ги прикажуваат како траги на кривично дело. Или обратно, трагите на кривично дело да ги прикажуваат како траги на некриминален настан. Фалсификуваните траги на прв поглед можат да изгледаат како вистински докази. Ако органот на откривањето не го осознае нивниот вистински карактер, сторителот со својата стратешка рефлексивна игра постигнал успех.

Особено е важно е да се утврди и непостоењето на факти што на местото на настанот би морале да се наоѓаат според вообичаената состојба на нештата и практичното искуство. Тоа се т.н. негативни факти (наоди, околности). Негативен наод значи утврдување на непостоење на одредени предмети и траги. Негативните околности се мошне важен поим во криминалистиката. Покрај постојните околности, треба да се утврдат сите околности што морале да постојат (а не постојат) дека делото се одвивало според еден логичен развој. Тие не се само прво предупредување, туку и неспорен доказ дека постои симулирање, односно фингирање. До нив доаѓа поради логични, психолошки и технички грешки на сторителот.⁴²

Меѓутоа, негативен факт не е само отсуство, туку и присуство на траги и предмети кои на местото на кривичниот настан и на нападнатиот или на друг објект постојат, а не би смеееле да постојат во конкретната ситуација на вообичаениот или претпоставениот тек на нештата.

Успешното пронаоѓање, стручно и процесно фиксирање на негативните факти и нивно правилно користење при постапката на откривање и разјаснување на фингирани кривични дела, претпоставува и знаење за причината за нивното настанување. Без оглед на тоа за каков облик на фингирање станува збор и кои се мотивите, лицето кое фингира кривично дело или настан, поаѓа од основната цел која се состои во прикривање на неговата одговорност и претставување на самиот себе како невино лице. Во постапката на

⁴² Водинелиќ, В., Криминалистичка тактика I, Центар за образование на кадри за областа за безбедноста, Скопје, 1995, стр. 511

исценирање на трагите и предметите и покрај сите напори кои ги вложува сторителот, тие сепак по својот обем, локација, редослед на настанување отстапуваат од реалноста, макар и во најмали рамки. Од друга страна и самиот сторител во текот на фингирањето не може да ги претпостави сите детали кои треба да ги фингира. Исто така, поради недоволен фонд на стручни знаења на сторителот, додека фингира тој прави одредени грешки и заради создавање на уверлива ситуација, тој остава и траги кои не би требало да ги остави. Во таква ситуација тој не е свесен дека со неговите постапки остава, предизвикува негативни факти кои можат да бидат одлучувачки за откривање и расветлување на фингираното кривично дело. Времето е уште еден фактор кој стои спроти сторителот. Имено, тој нема доволно време мирно да размислува кои траги кадеи како да ги постави и дали притоа прави грешки.⁴³

Од аспект на успешно откривање и разјаснување на тешките кражби, исклучително е значајно познавањето на начините и средствата за извршување на ова кривично дело, а во зависност од тоа и можноста за оставање траги од сторителот и од средството со кое е извршено делото. Без познавањето на овие околности, речиси невозможно е да се изврши фингирање на тешка кражба, односно да се исценираат траги и предмети на лице местото. Ова дополнително претставува олеснителна околност за оперативниот работник кој лесно ќе ги забележи нелогичностите кои укажуваат на фингираната кражба.⁴⁴

Досегашната пракса укажува дека фингираните тешки кражби ги вршат магационерите, благајниците, шефовите на стовариштата, продавачите во киосците, продавниците и др. Основниот мотив е прикривањето на некое претходно извршено кривично дело од областа на економскиот криминал.

Во оперативното постапување значајно е да се соберат сите факти за лице кое се јавува како пријавител на извршеното кривично дело, како би седошло до податоци дали тој е сторител на некое друго кривично дело, па се обидува да го прикрие со фингирање на тешка кражба.

На лице местото посебно внимание треба да се посвети на трагите кои настануваат од средствата за извршување, односно од средствата со кои се

⁴³ Бошковиќ, М., Криминалистика методика, Полицијска академија, Београд, 2005, стр. 449

⁴⁴ повеќе за ова кај Котески, М., Николовски, М., Методика на истражување на општиот криминалитет, Скопје, 2009

совладува пречката. Отсуството на овие факти може да се согледа како негативни факти, кои во склоп на целата фактичка состојба можат да укажат на постоење на фингирано дело. Поради ова и праксата бара неопходност од стручно и професионално вршење на увид и правилно толкување и оценување на значењето на поединечни траги и предмети, посебно оние кои може да ја доведат во заблуда и да ја насочат во погрешен правец криминалистичката обработка. За таа цел, потребно е да извршат соодветни проверки и да се превземат адекватни оперативно – тактички и технички мерки, како и поединечни истражни дејствија. Анализата на трагите и предметите на местото на извршената фингирана тешка кражба треба да се изврши со споредување во мисловна реконструкција на настанот со трагови и предмети во криминалистичко – тактичка ситуација на вистински извршена тешка кражба.

Криминалистичко-тактичките прашања што се поставуваат и решаваат во врска со фингираните провални кражби се:

1. каква е врската помеѓу трагата и наводно извршеното кривично дело?
2. каква е врската помеѓу трагата и пријавувачот?
3. каква е врската помеѓу предметот на кривичното дело и делото кое наводно е извршено?
4. дали постои несообразност помеѓу состојбата на лице местото и приказот што го дава пријавувачот?
5. дали наводно одземените вредности навистина постоеле?
6. дали на лице местото недостасуваат траги и предмети што тука би морале да постојат доколку делото е извршено?
7. дали на лице местото постојат траги и предмети што тука не би смееле да постојат доколку делото е извршено?
8. дали трагите на провалната кражба се вештачки предизвикани?

За да се добие одговор на овие прашања неопходно е да се изврши детален разговор со оштетениот или со пријавителот, доколку тој не е оштетениот. Исто така неопходно е да се изврши и детален преглед на лице местото како би се дошло до сите траги настанати со извршувањето на делото, како и да се изврши реконструкција на настанот. Тактички потег е притоа да му се препушти на осомничениот да ја води реконструкцијата. За дополнителните нејаснотии повторно ќе се сослуша пријавувачот, односно оштетениот.

ИСТРАЖУВАЊЕ

1.3а истражувањето

Во насока на проучување на некоја појава, потребни се податоци и информации за истата. При проучување на безбедносните појави, криминалитетот воопшто и неговите појавни облици, неопходно потребни се емпириски податоци, заради извлекување на научни заклучоци, кои ќе бидат валидни, точни, вистинити, и кои ќе кореспондираат со состојбата во реалноста. Во овој магистерски труд, соодветно на предметот и целта кои претходно се поставени во методолошкиот дел, а за потребите на истражувањето е користена постапката - методот на анкетирање. Анкетното истражување, познато и како анкета е еден од најзастапените истражувачки методи. Анкетата бара информација за конкретниот проблем, во овој случај е користена анкета со писмени прашања упатени до полициските службеници во полициската станица во Општина Пробиштип.

Анкета начин на собирање на податоци, поширок по број на испитаници, но со едноставна содржина и релативно кратко траење на собирањето. Целите на анкетата се непосредно поврзани и произлегуваат од општите цели на истражувањето и од улогата што во истражувањето ја добива анкетата. Кога се прави општиот план за собирање податоци се случува потребните податоци да се собираат само по пат на анкета и на тој начин се запоставува комплементарната употреба на разни средства за собирање на податоци. До оваа ситуација се доаѓа затоа што доволно не се увидува дека анкетата не е погодна за собирање на сите искусвени податоци. Главната функција која со

тоа треба да се оствари е обезбедување оптимална методско-инструментална рамка со која можат да се собираат податоци и да се проверат поставените хипотези на истражувањето. Па така, во овој труд, покрај методот на анкетање, користени беа и методот на анализа на случај и статистичката обработка на податоците.

Анкетата која беше реализирана е анонимна и податоците добиени со неа се користат исклучиво за научни потреби, развивање на научната мисла во областа на имотните деликти, тешката кражба и провалите врз каси, а обработените и анализирани податоци се во функција на објаснување на претпоставките во магистерскиот труд.

1.1. Анкетен прашалник

Анкетирањето се спроведува писмено, што значи дека на испитаниците им се поставуваат прашања во пишана форма и од нив се бара да одговорат на тие прашања исто така во писмена форма. За таа цел е избран прашалникот како истражувачки инструмент, кој најчесто се користи при анкетањето, заради обезбедување на податоци за аргументирање на ставовите изнесени во магистерскиот труд. Анкетниот - писмениот прашалник е образец со чија помош по писмен пат се бараат известувања за кои се смета дека се од корист за истражувањето. Основна особина на писмениот прашалник е што саканите податоци или известувања се добиваат без посредство на некое лице. Некои од причините поради кои е одреден прашалникот како истражувачки инструмент се: лесна и едноставна организација на испитувањето, составување на добар, сигурен и проверен прашалник, полесна обработка на податоците и лесно комбинирање со други истражувачки техники.

Анкетниот прашалник кој е употребен за целта на истражувањето содржи вкупно 31 прашање. Сите прашања, со мали исклучоци, се од затворен тип, со заокружување на една или повеќе од понудените алтернативи, така што испитаникот ги заокружува оние одговори за кои смета дека одговараат на содржината на прашањето. Прашањата се поделени во неколку групи:

- **информации за криминалната ситуација кај кривично дело тешка кражба**

- начин на извршување на кривичното дело тешка кражба кој доминирал;
- дел од денот во кој било извршено кривичното дело тешка кражба;
- место на кое кривичното дело тешка кражба најмногу било извршено;
- вид од приватните фирми во кои кривичното дело тешка кражба (провала на каси) најмногу било извршено;
- број на лица кои учествувале во кривичното дело тешка кражба (провала на каси);
- средство со кое најчесто било извршено кривичното дело тешка кражба (провала на каси);
- место каде се наоѓале најчестите траги од кривично дело тешка кражба (провала на каси);
- најчеста соработка при расветлување на кривично дело тешка кражба (провала на каси);
- дали оштетените од кривично дело тешка кражба (провала на каси) ја пријавувале точната сума на украдените предмети;
- доколку оштетените на кривично дело тешка кражба (провала на каси) не ја пријавиле точната сума на украдените предмети, која била причината за тоа;
- карактеристики кои ги опишуваат сторителите на кривично дело тешка кражба

- **информации за ефикасноста при откривањето на кривично дело тешка кражба**

- колкав број на поднесени кривични пријави за кривично дело тешка кражба на полициските инспектори им биле прифатени;
- колку вкупно кривични пријави за кривично дело тешка кражба поднеле (без разлика дали биле прифатени или одбиени);

- колку кривични пријави за провали на каси на полициските инспектори им биле прифатени;
- колку вкупно кривични пријави за провали на каси поднеле (без разлика дали биле прифатени или одбиени);
- зошто најчесто се отфрлаат кривичните пријави за кривично дело тешка кражба (провали на каси);
- ако има пропусти во текот на откривањето и докажување на кривично дело тешка кражба (провали на каси), на што тие најчесто се должат;
- проценка на темната бројка на кривично дело тешка кражба;
- проценка на темната бројка на провалите врз каси.

Потребното време за пополнување на прашалникот не е повеќе од 15 минути, што е сосема доволно во однос на неговиот обем, бидејќи секое поголемо задржување на испитаниците би можело да има спротивен ефект.

1.2.Тек на истражувањето

Текот на истражувањето подразбира временска рамка, план и подготовка, начин на одвивање на истражувањето на терен, собирање на податоци, нивна обработка и анализа. Анкетирањето беше спроведено за 30 дена во периодот од 15.10.2014 година до 15.11.2014 година. Собирањето на податоците од терен се одвиваше по претходно подготвен план за реализација, кој вклучуваше полициска станица, сектор за внатрешни работи, одговорно лице – лице за контакт, планиран ден на посета и сл. Со доставувањето на анкетните прашалници, во полициската станица во општина Пробиштип доставив и писмено барање со кое ги замолив надлежните да ми овозможат спроведување на анкетата. Во текот на истражувањето од страна на анкетираниите лица во полициската станица наидов на добар прием, разбирање и соработка.

1.3.Примерок

Примерокот е помал дел од една целина за кого се претпоставува дека ги содржи сите посебни карактеристики на таа целина и е нејзин репрезентативен претставник. Во анкетното истражување кое беше спроведено за потребите на магистерскиот труд, беа вклучени полициските службеници како и инспекторот за имотни деликти при СВР Пробиштип. Дел од испитаници во примерокот се од машки пол, а дел се од женски пол, сите испитаници се од македонска националност. Поголемиот број од испитаниците, се на возраст од 35 до 47 години. Во однос на степенот на образование повеќето испитаници се со високо образование. За потребата од дополнително образование заради вршење на задачите на откривањето на имотни деликти, поточно кривично дело тешка кражба, а особено провалите врз каси, не им било потребно некое дополнително едуцирање. Најголемиот број од испитаниците, на откривањето на имотните деликти работеле повеќе од 5 години.

1. Интерпретација на резултатите од истражувањето

Во понатамошниот дел од магистерскиот труд следи научното интерпретирање на податоците според групите на прашања, добиени со реализираното анкетно истражување, преку добиените фреквенции и проценти со статистичката обработка на податоците.

- **информации за криминалната ситуација кај КД тешка кражба**

Во табелата бр. 1 се дадени одговорите на испитаниците во однос на начинот на извршување на кривичното дело тешка кражба кој доминирал, во ситуациите кога тие постапувале по примена на соодветна пријава. Не може со голема сигурност да се каже дека еден начин на извршување доминира, бидејќи постои распределба за сите начини, но, сепак, малку повеќе отскокнуваат првите три начини на извршување: со кршење или провалување во затворени простории, со совладување препреки или на друг начин совладување поголеми пречки, од страна на повеќе лица здружени заради

вршење кражба и на дрзок начин. На овие начини отпаѓаат 80 % од сите видови на извршување тешка кражба.

Табела 1 Начини на извршување на кривичното дело тешка кражба

Начини на извршување на кривичното дело тешка кражба	f	%
Со кршење или провалување во затворени простории, со совладување препреки или на друг начин совладување поголеми пречки	8	32
Од страна на повеќе лица здружени заради вршење на кражба на дрзок начин	7	28
Од страна на лице кое кај себе имало некакво оружје или опасно орудие заради напад или одбрана	5	20
За време на пожар, поплава или друга несреќа	0	0
Со искористување на немоќта или несреќата на друг	0	0
Кражба на предмети од значителна вредност	5	20
Украдениот предмет бил добро под привремена заштита или културно наследство	0	0
Вредноста на украдениот предмет била мала и сторителот одел кон тоа да прибави предмет со таква вредност	0	0
Вкупно	25	100

На табелата бр. 2 е даден делот од денот кога најчесто било извршувано кривичното дело тешка кражба. Па така, во 20 случаи (или 80 %) делото било извршено ноќе, со што се потврдува претходната констатација дека извршителите ја искористуваат темнината за да ја извршат провалата и кражбата, а со цел да не бидат откриени. Меѓутоа, во 5 случаи (или 20 %) тешката кражба се извршува и денски, што е бројка која не е за потценување, што значи дека извршителите на особено дрзок начин се решаваат да го извршат ова дело ризикувајќи да бидат полесно откриени.

Табела 2 Време на извршување на кривичното дело тешка кражба

	f	%
Преку ден	5	20
Преку ноќ	20	80
Без одговор	0	0
Вкупно	25	100

Во табела број. 3 е прикажано местото на кое тешката кражба била најмногу извршувана.

Табела 3 Место на извршување на кривичното дело тешка кражба

	f	%
Дом	8	32
Државна установа, институција, орган	7	28
Приватна фирма	10	40
Друго	0	0
Без одговор	0	0
Вкупно	25	100

Најчеста цел на напад на провалниците се штедилниците, менувачниците и златарите, а потоа следат и бензинските пумпи, трафиките, обложувалниците, лотариите и продавниците – маркетите. Фактот поради кој штедилниците, менувачниците и златарите се најчеста цел на напад е општо познат, а тоа се касите и сефовите кои ги поседуваат и во кои се чуваат паричните средства и вредниот накит, а кои се лесна мета на провалниците. Се поголем замав земаат и кражбите над обложувалници и бензински пумпи, поради големиот обрт на парични средства кој ги реализираат во текот на денот. Токму затоа треба да се обрне големо внимание на тоа да не се оставаат пари во објектот надвор од неговото работно време, а особено не ноќно време.

Табела 4 Каде најчесто се извршувало кривичното дело тешка кражба

	f	%
Продавница- маркет	5	20
Трафика	1	4
Обложувалница, лотарија	4	16
Златара	6	24
Штедилница, менувачница	5	20
Бензинска пумпа	4	16
Друго	0	0
Без одговор	0	0
ВКУПНО	50	100

Во табела бр.5 се дадени податоци за бројот на лицата што учествувале во кривичното дело тешка кражба.

Табела 5 Број на лица што учествувале во кривичното дело тешка кражба

	f	%
Еден	8	32
Двајца	7	28
Тројца	10	40
Четворица	0	0
Петмина и повеќе	0	0
Без одговор	0	0
Вкупно	25	100

Во табелата бр. 6 се дадени податоци за видот на средството со помош на кое најчесто било извршено кривично дело тешка кражба.

Табела 6 Средства на извршување на кривичното дело тешка кражба

	f	%
Секојдневни алати кои се применуваат во домаќинството, земјоделството, занаетчиството, шумарството.	5	20
Апарати и машини кои се применуваат во заенечиството	3	20
Специјални направи за кршење и отварање на каси, брави и врати	9	12
Ладно и огнено оружје	12	48
Друго	5	20
Вкупно	25	100

Местото на кое се наоѓале најчестите траги од КД тешка кражба во делата во кои најчесто постапувале испитаници, се согледува од табела бр. 7.

Табела 7 Каде биле најчестите траги при извршување на кривичното дело тешка кражба

	f	%
На касата	25	100
На подот во објектот	20	80
Надвор од објектот	0	0
На друго место	0	0
Вкупно		

Соработката на инспекторите за имотни деликти при расветлувањето на кривично дело тешка кражба може да се види од табелата бр. 8.

Табела 8 Соработници при расветлување на делото

	F	%
Со очевидците	10	40
Со јавниот обвинител	12	48
Со истражниот судија	0	0
Со вештакот	3	12
Со други субјекти	0	0
Вкупно	50	100

Во табелата бр. 9 се дадени одговорите на испитаниците во однос на нивното мислење според искуството кое го имаат стекнато, за тоа дали оштетените ја пријавиле точната сума на украдени предмети при кривично дело тешка кражба, т.е. при провала на каси.

Табела 9 веродостојноста на податокот за пријавената штета

	f	%
Да	25	100
Не, пониска сума од украдениот предмет	0	0
Не, повисока сума од украдениот предмет	0	0
Не знам	0	0
Без одговор	0	0
Вкупно	25	100

3.Анализа и заклучок од истражувањето

Според направеното анкетно истражување се прибраа податоци, кои после нивната обработка, беа интерпретирани и анализирани, истите може да се прикажат на следниот начин:

- 80 % од сите видови на извршување тешка кражба отпаѓаат на првите три начини на извршување наведени во чл. 236 од КЗ на РМ: со кршење или провалување во затворени простории, со совладување препреки или на друг начин совладување поголеми пречки, од страна на повеќе лица здружени заради вршење кражба и на дрзок начин;

- во 80 % од случаите делото било извршено ноќе, со што се потврдува констатацијата дека извршителите ја искористуваат темнината за да ја извршат провалата и кражбата, а со цел да не бидат откриени;

- повеќе од половината случаи на тешка кражба се случуваат по домовите на граѓаните;

- од приватните фирми кои се напаѓаат најчеста цел на провалниците се штедилниците, менувачниците и златарите, а потоа следат и бензинските пумпи, трафиките, обложувалниците, лотариите и продавниците – маркетите;

- самостојното и соучесничкото извршување на тешката кражба е приближно еднакво. Тоа значи дека не може со сигурност да се каже дали тешката кражба е исклучиво самостојно или групно кривично дело;

- во 100 % од случаите, трагите од КД тешка кражба се наоѓале на касата, а во 80 %, тие се наоѓале на подот од објектот;

- најчестата соработка на инспекторите надлежни за откривање на овој вид кривично дело, што е и нормално, е со јавниот обвинител;

- темната бројка кај КД тешка кражба се наоѓа приближно на некое средно ниво;

- темната бројка кај провалите на каси е висока.

ПРЕВЕНЦИЈА КАЈ КРИВИЧНО ДЕЛО ТЕШКА КРАЖБА

1. Општо за превенцијата од криминалитетот

Превенцијата во борбата со криминалитетот значи збир на плански и организирани мерки со кои се настојува да се острнат или барем во нивното дејствување да се намалат причините за криминалитетот. Поправилно е да се каже дека превенцијата не е намалување на причините на криминалитетот туку избегнување, предупредување на настанување на некои штетни појави, а тоа може да се постигне со отстранување на самите причини или намалување на нивното дејствување.⁴⁵

Превенцијата од криминалитетот претставува систем од мерки и активности насочени кон отстранување на сите непосредни, објективни и субјективни услови и околности кои го овозможуваат настанокот и вршењето на криминалитетот.

2. Превентивни мерки кои ги презема МВР

Полицијата има огромна улога во превенцијата од имотни деликти, а со тоа и од тешки кражби. Преку запознавање и информирање на јавноста за штетноста на оваа појава, може да се зајакне свеста кај населението за заштита на нивниот имот и намалување на имотните деликти воопшто. Основните облици на превенција, особено на домовите од провални кражби, се однесуваат на конкретни мерки кои треба да се преземат од страна на општеството, државата и државните институции, а како најосновни мерки се следните:

- да се иницираат трибини со граѓаните во урбаните заедници и се зголеми едукацијата на истите;
- да се дистрибуираат флаери до сите урбани заедници од градот;

⁴⁵ Бачановиќ, О., Спречување на страдања односно превенција, превод на труд од Шепаровиќ, З., скрипта за интерна употреба

- да се зголеми осветлувањето од страна на локалната самоуправа во оние делови на градот каде истата е слабо осветлена;
- да се зголеми соседскиот соживот, а во текот на летото домот кога во истиот нема никој биде надгледуван од соседот или некој близок роднина;
- да се постават тајмери кој ќе се палат во одредено време во ноќта и ќе оставаат впечаток дека во домот има некој;
- да се обрне внимание на заклучувањето на влезните врати, вратите од гаражата и прозорците особено во приземјето, истите да бидат адекватно заштитени;
- кога се отсутни од домот да не оставаат во истиот пари, злато и друг вреден накит истиот по можност биде депониран во банка;
- пред заминување од домот да не се оставаат белешки и дека ќе бидат отсутни за одредено време;
- да се исклучи телефонската секретарка во домот;
- поштата и другите пратки ги подига некој од соседството или близок роднина додека сопственикот не е во куќата.

Преку соработка и заеднички активности со граѓаните за одреден временски период може да дојде до намалување на стапка на криминалот; зголемена откривачка активност; зголемена безбедност на имотот и граѓаните; градење на партнерство и доверба; да се побуди интерес кај граѓаните за превземање на мерки за самозаштита; едуцирани граѓани – да пријават основани сомненија за забележани појави.

3.Превентивни мерки од страна на граѓаните

Постојат определени процедури за безбедни пари и други предмети, кои се однесуваат особено за сопствениците на приватни фирми и компании, но исто така и за граѓаните, кои користат сефови, каси и слични предмети за чување на вредностите:

1. да се чува само доволно готовина надвор од паричниот сеф за да може лицата да се справат со непосредни потреби. Да се зашти вишокот на пари со заклучување во внатрешноста на паричен сеф;
2. да се планира отворањето на сефот колку што е можно. Да не се создава навика на често отворање на сефот. Пожелно е да се користат сефови со двојна контрола и да има само две лица кај кои се наоѓаат клучевите и тие да бидат во продавницата заедно по отворањето на продажниот салон;
3. да не се чува сефот дење заклучен. Ризикот од сигурна кражба е премногу голем исто како шансите за отворање на сефот преку ден без да се знае комбинацијата и тие се 1 спрема 100. Многу осигурителни компании одбиваат да ги покријат загубите од сеф, кој бил преку ден заклучен;
4. сефот никогаш не треба да биде оставен отклучен и без надзор;
5. внатрешните делови на сефот не треба да бодат отклучени во текот на последниот половина час од работното време. Ризикот од грабеж се зголемува во близина на крајот на работниот ден;
6. клучот за внатрешниот простор не треба да се чува во близина на сефот за време на работните часови;
7. да се чува еден пакет на "пари - мамка" во сефот. Во посебна безбедна локација да се чува евиденција на сериски броеви и серии на година на секоја сметка, т.е. банкнота во пакетот – мамка;
8. да се размисли за користење на скриен сеф за големи суми пари;
9. сопствениците на продавници и операторите треба да размислат за користење на пакет системот за експлозија на бои и чад кој се користи од

страна на многу банки. Со банкарот или шефот на обезбедување можат да се советуваат за изворот и цената на пакет системот на боја и чад;

10. трговците на мало треба да размислат за употребата на пневматски систем за движење на готовината до / од одјавите.

ЗАКЛУЧОК

Предмет на обработка во магистерскиот труд беше кривичното дело тешка кражба, со посебен осврт на провалите на каси, преку неговите кривично-правни, криминолошки и криминалистички карактеристики.

Главната цел која требаше да се постигне е да се помогне во ефективноста и ефикасноста на расветлувањето, откривањето и спречувањето на овој вид на кривично дело, како и откривање и приведување кон кривична санкција на сторителот на ова дело. Кривичното дело тешка кражба, заедно со кражбата спаѓаат во најманифестираните од сите кривични дела против имотот. Посебен осврт во трудот е даден на провалите на каси, како еден од видовите на тешка кражба, според објектот на напад.

Главниот проблем беше посебно појаснет преку:

Кривично-правните карактеристики – извршител, жртва, законско битие, објект на заштита, соучесништво и соизвршителство, поттикнување и помагање; Криминолошките карактеристики – причини и фактори, обем и динамика, временска и просторна распространетост;

Криминалистичките карактеристики – криминалната ситуација, начинот на извршување, трагите, личноста на сторителот, виктимолошките карактеристики, криминалистичкото постапување на органите за кривичен прогон по дознавање за постоење на ова кривично дело, фингирањето на ова дело, како и превентивните активности кои е потребно да се преземат.

Генералната цел е да се помогне во создавањето на стратегија за справување со имотните деликти, поточно со кривичното дело тешка кражба и конкретно со провалите врз каси. Стратегијата за преземање на конкретни мерки и активности е со цел да се открие кривичното дело, неговиот сторител и пристапување кон кривична санкција, која ќе ја изрече стварно и месно надлежен суд.

Практичните цели и задачи на научно-истражувачката работа се движат во неколку насоки:

- откривање на недостатоците и пропустите при преземањето на полициските активности, со цел нивно отстранување во иднина;
- поставување на стандардни оперативни правила и процедури за постапување при извршени тешки кражби;

- мерки на заштита кои е потребно да се преземаат од страна на сопствениците на касите, за заштита на добрата кои ги чуваат во нив;
- предлог мерки и активности за превенција на ваквите криминални активности;
- криминалистичко-технички мерки и активности кои треба да се преземаат за расветлување на ова кривично дело, пропознавање на нивните недостатоци и избор на најпогодни - преку прикажување на современите мерки и средства на криминалистичката техника.

Во делот каде што беа појаснати Кривично-правните карактеристики на КД тешка кражба, тешката кражба е квалифициран облик на кражба, што значи дека по своето објективно и субјективно битие во основа е идентична со основното дело на кражба. Од основното дело на кражба се разликува по некои посебни околности, што можат да се однесуваат на начинот на извршување на кражбата, времето на извршувањето и вредноста на предметите што се објект на кражба.

Факторите од кои зависи тешката кражба, беше појаснето во делот кој се однесуваше на Криминолошки карактеристики, беа истакнати општите социјални детерминанти од историско - генетичка природа, а тоа се: општествената база, општествено - политичката структура и идејните, односно моралните форми на надградба, кои негативно влијаеле врз субјектите што вршат тешки кривични дела. Од општите фактори што влијаеле врз криминалната активност на сторителите на овие тешки кривични дела, беа издвоени влијанието на индустријализацијата и урбанизацијата, раслојувањето на населението, односно економската криза, невработеноста. Исто така, од општите фактори што влијаеле на овој вид кривични дела се идејно - политичките фактори, односно влијанијата на назадни или алтернативни идеологии, културните конфликти, влијанието на религијата, а посебно негативното влијание на одредени содржини, кои се пласираат преку средствата за масовна комуникација, што, пак, влијаат врз продлабочувањето на моралната криза, односно врз ерозијата на моралот.

Во делот со наслов Криминалистички карактеристики на КД тешка кражба, беа изложени криминалистичките карактеристики на тешката кражба и тоа:

- Начин и средства за извршување на тешка кражба
- Криминалната ситуација под која е извршена тешката кражба
- Трагите од тешката кражба како криминалистичка карактеристика
- Личноста на сторителот на кривичното дело – тешка кражба како криминалистичка карактеристика
- Личноста на жртвата на извршеното кривично дело – тешка кражба како криминалистичка карактеристика

Анализата на криминалистичките карактеристики на КД тешка кражба овозможува да се извлечат начините, моделите и стратегиите за практична борба против овој вид на криминалитет – што значи откривање, расветлување и докажување на делото и откривање и фаќање на сторителот.

Во рамките на Криминалистичко постапување по дознавање за постоење на кривичното дело тешка кражба, најпрво беа обработени најчестите начини на дознавање за постоење на кривично дело тешка кражба како што се: пријава од оштетен и други сведоци, самопријавување на извршителот и „свеж чин“ – *in flagranti*. Потоа беа појаснети оперативно-тактичките мерки и активности како што се собирањето на известувања од граѓани – информативниот разговор и криминалистичките евиденции и истражните дејствија како увид на местото на кривичниот настан, претрес на лице и дом, испитување на обвинет, сослушување на сведоци и вештачење, а обрнато беше и посебно внимание на фингирањето на тешката кражба. Во овој дел беше спроведена и анализа на конкретен случај.

Во делот за превенцијата кај кривичното дело тешка кражба беа наведени превентивните мерки кои е потребно да се преземат од страна на МВР на РМ – Полицијата и од страна на граѓаните, во насока на спречување на ваквите негативни појави.

Според анкетното истражување се прибраа податоци, кои после нивната обработка, беа интерпретирани и анализирани.

Во однос на поставените посебни хипотези, состојбата изгледа на следниов начин:

- Социо-економската ситуација во земјава влијае на интензивирање на криминалната активност насочена против човековите права и слободи, особено против имотот и сопственоста на граѓаните.

Како што беше наведено во делот со наслов Криминолошки карактеристики, факторите кои го детерминираат криминалитетот најчесто се систематизираат како општи фактори, посебни фактори и поединечни фактори. Општите фактори за криминалитетот, па и тешката кражба, ги опфаќаат општествено – економските, политичките и социјалните услови, урбанизацијата, индустријализацијата, структуралните промени на населението, миграциите и културата на живеењето. Најверојатно, поради состојбата на општествена транзиција во Република Македонија, што е потпомогната со општествената дезорганизација, во личноста на крадците се рефлектира таквата состојба и заради тоа тие стануваат оттуѓени, духовно стерилни, со изострено чувство за неправда, што ги дехуманизира нивните вредности и уверувања и поради тоа тие лесно го избираат патот кон криминалот, односно кражбите, како привлечен, а некогаш и единствен прифатлив излез од таквата ситуација во општеството. Токму затоа, оваа посебна хипотеза **се потврдува**.

- Тешките кражби се кривични дела кои ги извршуваат само лицата од машки пол.

Женските лица кои се пријавени, обвинети и осудени дека извршиле вакво кривично дело се застапени со бројка до 5 % од вкупниот број на пријавени сторители, што можеби е мал број во проценти, но не толку мал ако се согледаат реалните бројки. Тоа значи дека и жените сè повеќе се занимаваат со ваков вид на кривично дело, што е малку и зачудувачки, затоа што како предуслов е потребно совладување на некои физички препреки, користење на физичка сила, посебни вештини, а и користење на посебни алати на самото место на кражбата. Како и да е, иако е мал процентот на жени извршители, сепак може да се заклучи дека тешките кражби не се извршуваат исклучиво од мажи, туку сè повеќе на нивно извршување се одлучуваат и жените. Оваа посебна хипотеза **се отфрла**.

- Видот на касата, т.е. сефот влијае врз одлуката кај криминалците истиот да го провалат;
- Степенот на заштитеност на касата влијае таа да биде провалена.

Провалниците – извршителите на тешки кражби, многу често избираат објекти во кои знаат дека има сефови, каси и сл., бидејќи со провала на истите и одземање на паричните средства или другите вредни предмети од нив, им носи сигурна и огромна заработка. Притоа, тие избираат каси кои е полесно да се отворат, за чие отворање и провалување имаат посебен алат и посебно се „специјализирани“ за нив. Исто така, степенот на заштита – сигурност на касата, влијае сторителите да се одлучат таа да биде провалена. Токму затоа, овие две посебни хипотези **се потврдуваат**. Но, за да го извршат таквото дело, неопходно им е потребно на почетокот добро планирање на провалата и кражбата, преку разгледување на сите аспекти.

- Подолго време пред извршувањето на делото криминалците собираат информации за касите – од каков вид се, што се чува во нив, вредноста на содржината, материјалот од кој се изработени и сл.

Оваа посебна хипотеза **се потврдува** затоа што во делот со наслов Криминалистички карактеристики беше појаснето дека кражбите обично темелно се подготвуваат. Подготовката вклучува: избор на погоден објект, обезбедување на соучесници во објектот, информирање за вредностите и местото каде се наоѓаат, утврдување на најпогодното време, претходно испитување на објектот, пронаоѓање купец за украдените предмети итн. Некои провалници се сурови крадци кои ќе го провалат прозорецот на објектот, ќе влезат во празен дом, а сето тоа со минимална подготовка, а додека пак други претходно го планираат делото и подготвуваат стратегија за нападот. Во урбаните области и нивните предградија, искусните провалници провалуваат со цел да ги избегнат областите на градот со повеќе жители. Сепак, одлуката дали провалната кражба да се изврши во места каде има поголема или помала фреквенција на луѓе може да биде зависна и дополнета од времето од денот за кој провалната кражба се планира: кога „оперираат“ на дневна светлина,

искусните провалници го минимизираат ризикот да бидат забележани и приведени од страна на полицијата со избор на цели.

- Непрофесионалното и нестручно користење на оперативно-тактичките и техничките мерки и активности, како и истражните дејствија при откривањето на кривичното дело тешка кражба, се индикатор за несоодветното и нестручно постапување на истражните и полициските органи.

Од спроведеното истражување беше добиен податок дека 10 % испитаниците укажале дека нестручноста и непрофесионалноста од страна на полициските службеници е една од причините поради кои се јавуваат пропусти во текот на откривањето и докажувањето на КД тешка кражба и посебно на провалите врз каси. Ваквите нивни одговори се оценуваат како доста самокритични, иако е многу мал нивниот процент. Нешто повеќе од половината испитаници укажале дека уништувањето на трагите од кривичното дело на местото на настанот е главна причина за отежнатото откривање, а 20 % од нив се определиле за неводење на информативен разговор со оштетениот или очевидците. Токму поради сето ова, се заклучува дека четвртата посебна хипотеза **се потврдува**. Тргувајќи од тоа што главната цел на трудот која беше поставена во методолошкиот дел и се однесуваше во насока на изградба на стратегија која ќе биде најпогодна за откривање на овој вид на кривични дела, нивно расветлување и докажување, беше поставена следната генерална хипотеза:

Ефикасноста на откривање, расветлување и докажување на провалите на каси, како еден од видовите на тешка кражба, зависи од професионалното и стручно реализирање на оперативно-тактичките мерки и истражните дејствија од страна на полициските службеници.

Темната бројка кај КД тешка кражба се наоѓа приближно на некое средно ниво, а темната бројка кај провалите на каси е висока. Ефикасноста во однос на прифаќањето на поднесените кривични пријави и за КД тешка кражба и за провалите на каси е приближно еднаква и изнесува околу 68 - 70 %. Најчестата причина за неприфаќањето на кривичните пријави за КД тешка кражба и провали на каси е недостигот на доказен материјал со кој се поткрепува кривичната пријава, а уништувањето на трагите од кривичното дело на местото на настанот е најчестата причина за пропустите при откривањето на КД тешка

кражба и посебно на провалите на каси. Во однос на сето ова, а особено поради фактот што темната бројка кај провалите на каси е повисока, се констатира дека методиката на откривање, расветлување и докажување на провалите на каси, како еден од видовите на тешка кражба, е значително потешка, но не и со поголем неуспех (бидејќи ефикасноста во однос на прифаќањето на поднесените кривични пријави и за КД тешка кражба и за провалите на каси е приближно еднаква), во однос на останатите облици на тешка кражба, па токму затоа поставената генерална хипотеза **се потврдува**.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексоски, С., Психологија со криминалистичка психологија, Трекс, Радовиш, Скопје, 2005
2. Алексоски, С., Криминална психологија, Педагошки факултет, Штип, 2003
3. Ангелески, М., Криминалистичка тактика I, Прв приватен универзитет - ФОН, Скопје, 2007
4. Ангелески, М., Криминалистичка тактика II, Прв приватен универзитет - ФОН, Скопје, 2007
5. Ангелески, М., Криминалистичка методика, Прв приватен универзитет - ФОН, Скопје, 2008
6. Ангелески, М., Оперативна криминалистика, Скопје, 2005
7. Ангелески, М., Стојановски, Д., Симоновиќ, Б., *Криминалистичка техника*, Прв приватен универзитет - ФОН, Скопје, Скопје, 2009
8. Камбовски, В., Казнено право, посебен дел, четврто дополнето издание, Просветно дело, АД, Скопје, 2003
9. Кралев, Т., Криминологија, Преглед на основните поими, НИП Студентски збор, Скопје, 2004
10. Котески, М., Криминалистичка тактика 2, Факултет за безбедност - Скопје, 2010
11. Котески, М., Разбојништвото во Република Македонија – криминолошки, криминалистички, кривично-правни, психолошки карактеристики, Скопје, 2007
12. Котески, М., Прирачник за откривање на сторителите кај убиствата, График Мак Принт, Скопје, 2007
13. Котески, М., Криминалистички карактеристики кај убиствата, Прилеп, 1995
14. Котески, М., Николовски, М., Методика на истражување на општ криминалитет, График Мак Принт, Скопје, 2008
15. Марјановиќ, Ѓ., Македонско кривично право, општ дел, шесто изменето и дополнето издание, Просветно дело, АД, Скопје, 2003
16. Матовски, Н., Казнено процесно право, општ дел, Правен факултет Јустинијан Први, 2-ри Август С – Штип, Скопје, 2003
17. Матовски, Н., Казнено процесно право, посебен дел, Правен факултет Јустинијан Први, 2-ри Август С - Штип, Скопје, 2004
18. Марјановиќ, Ѓ., Македонско кривично право, општ дел, шесто изменето и дополнето издание, Просветно дело, АД, Скопје, 2003
19. Матовски, Н., Казнено процесно право, општ дел, Правен факултет Јустинијан Први, 2-ри Август С - Штип, Скопје, 2003

20. Матовски, Н., Казнено процесно право, посебен дел, Правен факултет Јустинијан Први, 2-ри Август С - Штип, Скопје, 2004
21. Стаменкова – Трајкова, В., Психологија, Виладорф, Скопје, 2004
22. Сулејманов, З., Криминологија, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 2003
23. Џуклески, Г., Вовед во криминалистика, Соларис Принт, Скопје, 2009
24. Џуклески, Г., Прирачник за соработничка мрежа, Јофи-скен, Скопје, 2005
25. Алексиќ, Ж., Шиклиќ, М., Жарковиќ, М., “Лексикон криминалистике“, Смед. Паланка, 2004
26. Алексиќ, Ж., “Криминалистика“, Издавачка радна организација „Привредна штампа“, Београд, 1979
27. Алексиќ, Ж., Миловановиќ, Криминалистика, Београд, 1991
28. Бановиќ, Б., Специфичности криминалистичке контроле и криминалистичке обраде кривичних дела привредног криминалитета, во Зборникот на трудови Сузбијање криминалитета – деценија после смрти проф. Водинелиќ, Крагујевац, 2004
29. Белкин, Р., С., “Курса советској криминалистике“, 1974
30. Белкин, Р., С, Криминалистика: проблеми, тенденции, перспективи. Обшчеја и частние теории, Јурид. Литература, Москва, 1987
31. Бошковиќ, М., Јовичиќ, Д., Криминалистичка методика, Бања Лука, 2002
32. Бошковиќ, М., Основи криминалистике, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2007
33. Бошковиќ, М., Организовани криминалитет и корупција, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2004
34. Бошковиќ, М., Криминалистика-методика, Полицијска академија, Београд, 2005
35. Василев, А.Н. Криминалистика, Јуридичестичкаја литература, Москва, 1959
36. Винберг, А. Криминалистика, Москва, 1973
37. Возгрин, А. Криминалистичкаја методика, Вишејшаја школа, Минск, 1983
38. Водинелиќ, В., Алексиќ, Ж., Криминалистичка методика, Скопје, 1988
39. Водинелиќ, В., Криминалистичка тактика 1, ЦОКОБ, Скопје 1995
40. Водинелиќ, В., Криминалистика, од четврто до седмо издание, Белград, 1996
41. Водинелиќ, В., Криминалистика - Откривање и докажување, Загреб
42. Водинелиќ, В., Криминалистичка тактика, Београд, 1996
42. Гинзбург, А.Ј., Принципи советској криминалистике, 1974
43. Димитријевиќ, Д., Кривично-процесно право

- 44.Ѓорѓевиќ, О., Лексикон за безбедност, Белград, 1987
- 45.Ѓошиќ, М., Криминалистичка тактика, Белград, 1978
- 46.Жерјав, Ц., „Криминалистика,, Загреб, 1986
- 47.Жерјав, Ц., Криминалистика, Љубљана-Загреб, 1988
- 48.Јашовиќ, Ж., Криминологија малолетничке деликвенције, Београд, 1983
- 49.Јовановиќ, К., “Криминалистичка техника“
- 50.Кајзер, Г., Криминологија, Скопје, 1992
- 51.Кес де Ровер, Во служба за заштита, Скопје
- 52.Кобовац Иво, Криминалистика,
- 53.Кривокапиќ, В., Крстиќ, О., Криминалистика - тактика 2, Белград, 1999
- 54.Кривокапиќ, В., Криминалистичка тактика, Белград, 2005
- 55.Кривокапиќ, В., Криминалистичка тактика, 1982
- 56.Кривокапиќ, В., Криминалистичка тактика-1, Полициска академија, Београд, 2000
- 57.Кривокапиќ, В., Превенција на криминалитетот, Белград, 2002
- 58.“Криминалистика техника“ Белград, 2000
- 59.Максимовиќ Радовановиќ, Д., Криминалистичка техника, Полицијска Академија, Београд, 2000
- 60.Марковиќ, В., Испитивање као метод у прикупљању података о безбедносним појава, Мај, 4/1988
- 61.Марковиќ, Т., Криминалистика, 1977
- 62.илутиновиќ, М., Криминологија, 1986
- 63.Meixner, F., Kriminal taktik, Hamburg, 1954 (Наведено според Макра А., Сп. Труд)
- 64.Merton, R., Social problems; and Social Theory of Contemporary Social Problems, N.Y., 1966
- 65.Периќ, В., Облици оперативна делантности службе јавне сигурности, РСУП, Загреб, 1987
- 66.Росо, З., Информативни разговор и интервју, РСУП СР Хрватска, Загреб, 1988
- 67.Рот, Н., Основи социјалне психологије, 1997
- 68.Тодоровиќ, А., Масовна култура и малолетничко престапништво, Нови Сад, 1971
- 69.Фром, Е., Анатомија људске деструктивности, Загреб, 1975

- 70.Шавер, Б., Основних принципа методички раследованија преступлениј, Социјалистичкија законитост, 1/1938
- 71.Jovovik, I., Kako se osigurava i obradzuje mesto kriminalnog dogadzaja, Savezni sekretarijat za unutasne poslove, Beograd, 1973
- 72.Konstantinovic-Vilic, S., Nikolic-Ristanovic, V., Kriminologija, Centar za publikacije, Pravnoga fakulteta u Nisu, 2003
- 73.Закон за внатрешни работи, Сл. Весник на РМ бр. 92/09, 118/09, 35/10
- 74.Закон за кривична постапка, Сл. Весник на РМ бр. 15/05, 83/07, 67/09
- 75.Закон за полиција, Сл. Весник на РМ бр. 114/06, 6/09
- 76.Кривичен законик на Република Македонија, Сл. Весник на РМ бр. 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09
- 77.Правилник за начинот на вршење на полициските работи, Сл. Весник на РМ бр. 149/07